

univira; sicut nec (a) matri Matutæ. (b) Pontifex Maximus et Flaminica nubent semel. Cereris sacerdotes, viventibus etiam viris et consentientibus, amica separatione viduantur. Sunt et quæ (1) de tota continentia judicent nos virgines Vestæ et Junonis Achaicæ, et Dianæ Seythicæ, et Apollinis Pythii. Etiam bovis illius ægyptii antistites, de continentia infirmitatem Christianorum judicabunt. Erubescere caro, quæ Christum induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod a primordio facta es, in quod a fine (2)

revocaris. Redi in Adam vel priorem, si in novissimum non potes. Semel gustavit ille de arbore, semel concupiit, semel pudenda protexit, semel Deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exsulavit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam; si in Christum transisti, melior esse debebis. Exhibe (3) tertium Adam, et hunc digamum, et tunc poteris esse, quod inter duos non potes.

LECTIONES VARIANTES.

(1) Qui *Rhen. Jun.*(2) In quod et fine *Rhen. Jun.*(5) Te addit *Rhen. tu Jun.*

COMMENTARIUS.

(a) *Matri Matutæ* Ino est alio nomine, inter deas marinas adscripta. Ovid. fast. VI.
Leucothoe gratis Matuta vocabere nostris.

Variis quippe nominibus insignitur. LE PR.

(b) *Pontifex maximus et Flaminica*. Iab. de Exhort. cast. dixit Flaminem et Flaminicam. LE PA.

QUINTI SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE JEJUNIIS ⁽⁴⁾

ARGUMENTUM. — *Orthodoxi quos hic vocat psychicos, B Montani dogmata de jejuniis improbant. Illius igitur assecla factus, jejunia montanica, xerophagias et stationes defendit.*

CAPUT PRIMUM.

Mirarer Psychicos (5) (c) si sola luxuria tenderent (6), qua sæpius nubunt; et non etiam (d) ingluvie lacerarentur (7), qua jejunia oderunt, monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo hæc tam unita atque concreta sint, ut si disjungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhererent. Specta corpus, et una regio est. Denique (e) pro dispositione membrorum, ordo vitiorum; prior venter, et statim cætera saginæ substructa las civia est. Per edacitatem salacitas transit. Agnosco igitur (f) animale (8) fidem studio carnis qua tota constat, tam multivorantiæ quam multinubentiæ pronam; ut merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam, in

hac quoque specie continentia accuset, proinde gula frenos induentem (9) per nullas interdum vel seras vel aridas escas, quemadmodum et libidini per unicam nuptias. Piget (10) jam cum (11) talibus congregi, pudet et (12) jam de eis alterari, quorum nec defensione verecunda est. Quomodo enim protegam castitatem et sobrietatem sine taxatione adversariorum? Quinam isti sint semel nominabo (13) anteriores et interiores botuli Psychicorum. Hi Paracletico controversiam faciunt; (h) propter hoc novæ prophetiæ (13) recusantur: non quod alium Deum prædicent Montanus et Priscilla et Maximilla, nec quod *Jesum Christum solvant* (1 *Joan. IV, 5*), nec quod aliquam fidei aut spei regulam evertant; sed quod plane doceant sæpius jejunare, quam nubere. De modo quidem nubendi jam edidimus monogamiæ defensionem. Nunc de castigatione victus, secunda, vel magis prima (14) continentia pugna est. (i) Arguunt nos, quod jejunia propria custodiamus; quod stationes

LECTIONES VARIANTES.

(1) De Jejunio adv. Psychicos hic liber inscriptus est in *edd. Gelen. Seml. all.*(5) Additur istos *Fran.*(6) Tenerentur *Rhen. Leop.*(7) Ducerentur *Seml. Leop.* laxarentur *cod. Ursini.*(8) *ψυχικῶν.*(9) Imbuentem *Seml.*(10) Pudet *al.*(11) Cum rejicit *Seml.*(12) Et abest *Rhen. Leop.*(13) Prophetiæ *Seml.*(14) Secundæ vel magis primæ *Seml. Leop.*

COMMENTARIUS.

CAP. I.—(c) *Psychicos*. Id est, Catholicos, Montani adversarios; quos Psychicos seu animales vocat, abutendo verbis apostoli (1 *Cor. II, 14*). EDD.

(d) *Ingluvie lacerarentur*. Rumpentur. RIC.

(e) *Pro dispositione membrorum, ordo vitiorum*. Hinc illud Hieronymi: ad Amasidum epist. 147. Pro membrorum ordine, ordo vitiorum est. RIC.

(f) *Animalem fidem*. Psychicam. RIC. (V. supra n. (a). EDD.

(g) *Exteriores et interiores botuli Psychicorum*. Honorem auribus merito praefatus est. Etenim botulus, interior quidem, farcinibus ingluvie stipatur, ut gænonis alicujus abdomen; exterior vero, in uteri mo-

dum inverecunde distenditur, ut Horatianus ille de ficulneo trunco deus,

Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus. RIC.

(h) *Propter hoc novæ prophetiæ recusantur*. Sic Praxeam queritur expulisse prophetiam Roma, initio libri adversus ipsam. Et Montaniste catholicos vocabant *πρρυγορῶντες* (sive occisores prophetarum. EDD.), ut discrete est ex Apollonii Hierapolita fragmentis quæ apud Nicephorum, lib. IV, cap. 5. RIC.

(i) *Arguunt nos quod jejunia propria custodiamus*. Propria scilicet montanistis seu Paracleticis, ex imperio novæ disciplinæ. RIC.—*ἰδὲ*, aliis non usi-

tibus; et in primis, an ipsius Apostoli et consilio proprio congruat et instituto: nihil enim custodiendum est, quam ne diversus sibi quis (1) deprehendatur.

CAPUT XII.

Audi et subtilissimam e contrario argumentationem. Adeo, inquit, permisit Apostolus iterare connubium, ut solos qui sunt in clero, monogamiae jugo adstrinxerit: quod enim quibusdam praescribit, id non omnibus praescribit. Numquid ergo et quod omnibus praecipit, solis episcopis non praescribit; si quod episcopis praescribit, non et omnibus praecipit? An ideo omnibus, quia et episcopis? et ideo episcopis, quia et omnibus? Unde enim episcopi et clerici? nomine de omnibus? Si non omnes monogamiae tenentur; unde monogami in clerum? An ordo aliqui seorsum debet institui monogamorum, de quo adlectio fiat in clerum? Sed cum extollimur et inflamur adversus clerum, tunc unum omnes sumus; tunc omnes sacerdotes; quia sacerdotes nos Deo et Patri fecit (Apocal., I, 6, V, 10): cum ad persequationem disciplinae sacerdotalis provocamur, (a) deponimus infulas, et impares (2) sumus: De ecclesiasticis ordinibus (3) agebatur, quales ordinari oporteret. (b) Oportebat igitur omnem (c) communis disciplinae formam sua fronte proponi, edictum quodammodo futurum universis in praecipione (4), (d) quo magis sciret plebs eum ordinem sibi observandum, qui faceret praepositos, et ne vel ipse honor (5) aliquid sibi ad licentiam, quasi de privilegio loci blandiretur (6). Prospiciebat Spiritus Sanctus dicturos quosdam, « Omnia licent episcopis; » sicut ille (e) vester Uthinensis nec Scantiniam timuit. Quot (7) enim et digami (8) praesident apud vos, insultantes utique Apostolo, certe non erubescerent, cum haec sub illis leguntur! Age jam, qui putas exceptionem (9)

A monogamiae de episcopis factam, recede et a reliquis titulis disciplinae, qui cum monogamia episcopis adscribuntur. Noli esse irreprehensibilis, sobrius, bene moratus, hospitalis, docibilis; quin vero et vino deditus, et manu promptus ad caedendum, et pugnax (10), et pecuniae amans, et domum non regens, nec filiorum curans disciplinam, sed nec ab extraneis bonam famam sectans (I Tim. III, 2, seqq.). Si enim suam habent episcopi legem circa monogamiam, etiam caetera quae monogamiae accedere oportebit, episcopis erunt scripta. Laicis vero, quibus monogamia non convenit, caetera quoque aliena sunt. Evasisti, Psychice, si velis, vincula disciplinae totius. Praescribe constanter non omnibus praecipit, quae quibusdam sint praecipit; aut si caetera quidem communia sunt, monogamia vero solis episcopis imposita est, numquid illi soli christiani pronuntiandi, in quos tota disciplina collata est?

CAPUT XIII.

Sed et Timotheo scribens, (f) vult juvenculas nubere, filios suscipere, matres familiae agere (I Tim., v. 14). Ad eas dirigit, quales supra denotat, juvenculas viduas, quae in viduitate deprehensae, et aliquandiu adsectatae (11), postquam in deliciis habuerunt Christum, nubere volunt, habentes iudicium quod primam fidem resciderunt: illam videlicet, a qua in viduitate inventa, et professae eam, non perseverant. Propter quod vult eas nubere, ne primam fidem susceptae viduitatis postea rescindant, non ut totiens nubant, quotiens in viduitate tentata (12), imo et in deliciis habita noluerint perseverare. Legimus eum et ad Romanos scribentem: Quae autem sub viro est mulier, viventi viro vincta est; si autem obierit, evacuata est a lege viri. Nempe ergo vivente viro adulterare putabitur, si juncta fuerit alteri viro. Si vero obierit vir, liberata est a lege, quod non sit adultera facta alii viro

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Quis abest Seml.
 (2) Sic Rig. e lib. Ursini Rhen. pares al. partes cod. n. o. w. impares.
 (3) Ord alius aberat in Cod. Divionensi Rig.
 (4) In praesessione Rig. Ven. impressione Rhen. Seml. Leop. Obert.
 (5) Sonor Rigalt.

- (6) Blandiatur Seml. Obert. Cod. Womo.
 (7) Quod Rig.
 (8) Et ex digamia Rhen.
 (9) Acceptionem Rhen.
 (10) Pugnas Rhen.
 (11) Affectatae Rhen.
 (12) Tentanda Rhen.

COMMENTARIUS.

CAP. XII.—(a) Deponimus infulas, et impares sumus. Sic emendavimus ex libro Ursini. Ait igitur: Nos laici, cum ad persequationem disciplinae sacerdotalis provocamur, deponimus personam sacerdotalem; et jam dicimus, alios esse laicos, alios sacerdotes. RIC.

(b) Oportebat igitur communis disciplinae formam sua fronte proponi. Eleganter frontem Ecclesiae vocat episcopus, presbyteros, diaconos. Oportebat, inquit, in fronte Ecclesiae Christianae proponi ac pendere formam, hoc est, Tabulas totius disciplinae ecclesiasticae; ut sic praecederet edictum quod universi sequerentur. Sic enim legitur in divionensi codice vetusto, Edictum quodammodo futurum universis in praecipione. RIC.

(c) Communis disciplinae formam. Legem communem significat tam laicis quam sacerdotibus dictam, τὸν νόμον τοῦ πνεύματος (Petri V). RIC.

(d) Quo magis sciret plebs eum ordinem sibi observandum, qui faceret praepositos. Ordinem monoga-

morum significat, unde sumuntur praepositi. Itaque omnem plebem volebat esse monogamos. RIC.

(e) Vester Uthinensis nec Scantiniam timuit. Uthina oppidum est Africae, colonia Romanorum. Non agnoscebat autem, ut videtur, novam Montani prophetiam Uthinensis ecclesia. Notat autem episcopum de illicita venere, cum dicit nec Scantiniam timuit. P. Scantinius legem tulit qua paderatae gravi supplicio afficerentur. RIC.

CAP. XIII.—(f) Vult juvenculas nubere. Locum hunc Auctor ad institutum suum detorquet, ut vix adsequi quis possit quid velit. Varia est etiam veterum expositio, inter quas placet maxime illa Epiphanius contra Montanistas ut priori loco cum dicit: Juniores viduas devota, etc., loquatur de iis quae promissere, et promissis non stant, iudicium habentes, eo quod primam fidem irritam fecerint; postea vero illis verbis: Volo ergo juvenculas viduas nubere, de iis, quibus per infirmitatem ad alteras transire nuptias permittit. PAV.

rificant; cum fides libera in Christo ne Judaicæ quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in totum macellum ab Apostolo admissa, detestatore eorum qui sicut nubere prohibeant, ita jubeant cibis abstinere a Deo conditis: et ideo nos esse jam tunc prænotatos in *novissimis temporibus abscedentes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus, doctrinis mendaciloquorum, inustam habentes conscientiam* (1 Tim. IV, 1). Quibus oro te ignibus? credo quibus nuptias sæpe deducimus, et cœnas quotidie coquimus. Sic et cum Galatis (*Gal. IV, 10*) nos quoque percuti aiunt, *observatores dierum, et mensium, et annorum*. Jaculantur interea et Esaiam pronuntiasse: *Non tale jejunium Dominus elegit* (Is. LVIII, 4 et 5); id est, non abstinentiam cibi, sed opera justitiæ quæ subtextit; et ipsum Dominum in Evangelio ad omnem circa victum (1) scrupulositatem compendio respondisse, non his *communicari* (2) *hominem, quæ in os inferantur, sed quæ ex ore proferantur* (Marc. VII, 15), cum et ipse manducaret et biberet usque in notationem: *Ecce homo vorator et potator* (Math. XI, 19), sic et Apostolum docere, quod *esca nos Deo non commendat, neque abundantes si edamus, neque deficientes si non edamus* (1 Cor. VIII, 8). His et hujusmodi sensibus eo jam subtiliter tendunt, ut unusquisque pronior ventri possit supervacua, nec adeo necessaria, existimare (a) sublatis (3) vel diminuti (4) vel demorati cibi officia (b), præponente (5) scilicet Deo (6) justitiæ et innocentiae opera. (c) Et scimus quales sint carnalium commodorum suaviorum; quum (7) facile dicatur: *Opus est de totis præcordiis credam, diligam Deum et proximum mihi* (8); *in his enim duobus præceptis tota Lex pendet et prophetæ, non in pulmonum et intestinorum meorum inanitate.*

CAPUT III.

Itaque nos hoc prius affirmare debemus, quod occulte subruï periclitatur, quantum valeat apud Deum inanitas ista, et ante omnia unde ratio ipsa processerit hoc modo promerendi Deum; (d) tunc enim agnosceretur observationis necessitas, cum eluxerit rationis auctoritas a primordio recensendæ. Ac-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Victus *Sentl.*
 (2) Coinquinari *Sentl. Leop.*
 (3) Dilati *Sentl. delati Jun.*
 (4) Diminuti *Jun.*
 (5) Præponentes *Jun.*
 (6) Deo *abest Sentl.*
 (7) Quam *Sentl.*

A ceperat Adam a Deo legem non gustandi de arbore agnitionis boni et mali, moriturus si gustasset. Verum et ipse tunc in psychicum reversus (9) post ecstasin spiritalem, in qua magnum illud sacramentum in Christum et Ecclesiam prophetaverat, nec jam capiens quæ erant spiritus, facilius ventri quam Deo cessit, pabulo potiusquam præcepto annuit; salutem gula vendidit. Manducavit denique, et periit: salvus alioquin, (e) si uni arbusculæ jejunare maluisset (10); ut jam hinc animalis fides semen suum recognoscat, exinde deducens carnalium appetitionem, et spiritualium recusationem. Teneo igitur a primordio homicidam gulam, tormentis atque suppliciis in die puniendam, etiamsi Deus nulla jejunia præcepisset; ostendens tamen unde sit occisus Adam, mihi reliquerat intelligenda remedia offensæ, qui offensam demonstrarat: ultro cibum quibus modis, quibusque temporibus potuissem, pro veneno deputarem, et antidotum famem sumerem, per quam purgarem mortis a primordio causam (11) in me quoque cum ipso genere transductam, certus hoc Deum velle, ejus contrarium noluit, satisque confidens placituram illi continentiae curam, a quo damnatam comperissem incontinentiæ culpam. Porro, cum et ipse jejunium mandet, et animam conquassatam proprie utique cibi angustiis sacrificium appellet (*Ps. L, 18*), quis jam dubitabit omnium erga victum (12) macerationum hanc fuisse rationem, qua rursus interdicto cibo, et observato præcepto, primordiale jam delictum expiaretur, ut homo per eandem materiam causæ satis Deo faciat, per quam offenderat, id est, per cibi interdictionem; atque ita salutem remulo modo redaccenderet inedia, sicut exstinxerat sagina, pro unico illicito plura licita contemnens.

CAPUT IV.

Hæc ratio servabatur apud Providentiam Dei, pro temporibus omnia modulantis (13), ne quis ex diverso ad dejiciendam propositionem nostram, Cur ergo, dicat, non statim Deus aliquam victus constituit castigationem, quinimo et auxit permissionem? Nam in primordio quidem herbidum solummodo et arbo-

- (8) Tanquam *me Sentl.*
 (9) Eversus *Jun.*
 (10) Maluisset *Sentl.*
 (11) Casum *Sentl.*
 (12) Victus *Sentl. forte ergo Jun.*
 (13) Moderantis *Sentl.*

COMMENTARIUS.

(a) *Sublati vel diminuti.* Cibi sublatis jejunio, diminuti xerophagia, demorati propter stationes quæ quoniam protendebantur, cibos morari consueverant. LE PR.

(b) *Demorati cibi officia.* Demorati, hoc est, dilati. Sic infra hocce opusculo: *Stellæ auctoritatem demorantis suspirant.* RIC.

(c) *Et scimus quales sint carnalium commodorum suaviorum.* Scimus, inquit, quales soleant a Psychicis nostris declamationes tractari commodis carnalibus suadendis. Apud Rhetores duo genera materiarum tractantur, Suasoriæ et Controversiæ. Suasoriæ, tanquam leviores, et minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur, quasi rudimenta dicendi. Controversiæ, seu Judiciales, robustioribus assignantur. RIC.

CAP. III.—(d) *Tunc enim agnosceretur observationis necessitas, cum eluxerit rationis auctoritas.* Ipse, libro de *Corona*, consuetudinis sive observationis probandæ regulam præscripsit. Tunc videlicet colendam esse consuetudinem, cum rationi consentanea deprehenditur; et majorem effici rationem christianarum observationum, cum illas etiam natura defendit, quæ prima omnium disciplina est. Hic vero tantum rationis auctoritatem advocat. RIC.

(e) *Si uni arbusculæ jejunare maluisset.* Quale jejunium? quandoquidem Adamo Deus ex omni ligno comedere indulserat, mica tantum arbuscula excepta. Sane Adamum perdidit, non gula, sed præmaturæ divinitatis cupido. RIC.

tatem, ut in nubendo frequenter sustinendam putent : A tunc illam in alia causa neque sustinent, neque venia foveat, cum tormentis expugnata est in negationem? Utique enim illam magis excusari capit, quæ in prælio cecidit, quam quæ in cubiculo; quæ in equuleo succubuit, quam quæ in lectulo; quæ credulitati cessit, quam quæ libidini; quæ gemens devicta est, quam quæ lubens. Sed illam quidem a communicatione depellant, quia non sustinuit in finem; hanc vero suscipiunt, quasi et hæc sustinuerit in finem. Propono quid utraque non sustinuerit in finem, et invenies ejus causam honestiorem, quæ sævitiam, quam quæ pudicitiam sustinere non potuit. Et tamen nec cruentam defectionem infirmitas carnis excusat, nec dum impudicam.

CAPUT XVI.

Rideo autem, cum infirmitas carnis opponitur, quæ summa fortitudo dicenda est. Iterum nubere, est res virium; resurgere in opera carnis de continentia otio, substantia est laterum. Talis infirmitas, et tertio, et quarto, et usque septimo forsitan matrimonio sufficit; ut quæ totiens fortior, quotiens fuerit infirmior, habitura jam non Apostolum auctorem, sed Hermogenem aliquem, plures solitum mulieres ducere quam pingere, materia enim in illo abundat, unde et animam esse præsumens, nullo magis spiritum a Deo non habet, jam nec psychicus, quia non de afflatu Dei psychicus. Quid, si inopiam quis causetur, ut carrem suam aperte prostitutam profiteatur, exhibitionis causa nubentem, oblitus (*Matth.*, VI, 25) *de victu et vestitu non esse cogitandum?* Habet Deum etiam corvorum educatorem, etiam florum exultorem. Quid si solitudinem domus obtendat (1)? Quasi una mulier frequentiam præstet homini ad fugam proximo: habet viduam utique, quam adsumat licebit. Non unam generis hujus uxorem, sed etiam (2) plures habere concessum est. Quid, si de posteritate quis cogitet iisdem animis, quibus oculis uxor Loth, ut

A ideo quis repetat matrimonium, quia de priore liberis non habuit; hæredes scilicet christianus quaeret, sæculi totius ex hæres? Habet fratres, habet Ecclesiam matrem. Aliud est, (a) si et apud Christum legibus Julii agi credunt, et existimant (3) cælibes et orbes ex testamento Dei solidum non posse capere. Nubant igitur hujusmodi in finem usque, ut in ista confusione carnis; sicut Sodoma et Gomorrha, et diluvii dies, ab illo ultimo exitu sæculi deprehendantur. Adjiciant tertium dictum (*I Cor.* XV, 52) : *Manducemus, et bibamus, et nubamus: cras enim moriemur*; non recogitantes *Væ* illud prægnantibus et lactantibus, multo gravius et amarius eventurum in concussione totius mundi, quam eventit in vastatione unius particule Judææ. Satis opportunos novissimis temporibus fructus iteratis matrimoniis colligant, ubera fluitantia, et uteros nanscentes, et (b) infantes pipiantes (4). Parent Antichristo in quæ (5) libidinosis sæviat. Adducet illis carnifices obstetrices.

CAPUT XVII.

Habebunt plane Christo quod allegent, speciosum privilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc judicabunt jam (6) non Isaac monogamus pater noster, nec Joannes aliqui Christi spado, nec Judith filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. (c) Solent ethnici judices destinari. Exsurget regina Carthagini, et decernet in christianas, quæ profuga, et in alieno solo, et tantæ civitatis cum maxime formatrix, cum regis nuptias ultro optasse debuisset; ne tamen secundas eas experiretur, maluit e contrario uri quam nubere. Assidebit et illi matrona romana, quæ, etsi per vim nocturnam, nihilominus experta alium virum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam (7) vindicaret. Fuerunt et quæ pro viris mori mallent, quam post viros nubere. Idolis certe et monogamia et viduitas apparent. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Ostendit *Rhen.*
- (2) Jam *Rhen.*
- (3) Existimant *Rhen.*
- (4) Pipiantes *Fran. Jun.*

- (5) In quo *Rhen Seml.*
- (6) Tam *Rhen. tum Jun.*
- (7) Semetipsa *Fran.*

COMMENTARIUS.

CAP. XVI.—(a) *Si et apud Christum legibus Julii agi credunt.* Non dubium quin respexerit ad leges Julias, quæ cælibatus et orbitatis pœnas continebant. Quas auxit Augustus teste Dione lib. I.V. unde lex Julia dicta est lex caducaria; nam cum cælibes nihil caperent ex testamentis nisi ex proxime junctis, orbi vero dimidium tantum, legatum quod erat cælibi, caducum dicebatur, nisi intra dies centum pareret. Sozomenus id diligenter notat lib. I, *eccl. hist.* *ὁ νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιός, ἀπὸ τῶν αἰῶν καὶ πάντα ἐκείνη των ἰσχυροῦσθαι ἐπιβουλή τοῖς ἀγαθοῖς, Lex erat antiqua apud Romanos, qua cælibes ultra viginti quinque annos legatis frustrabantur.* Respicit autem ad pœnas illas Plutarchus *de amore liber.* : *Ῥωμαίων πολλοὶ γαμοῦσι, γυναικῶν, καὶ οὐκ ἔτι κληρονομίας ἔχουσιν, ἀλλ' ἵνα κληρονομίαν ἔδωκεν αὐτοῖς: Plerique Romanorum uxores ducunt liberosque suscipiunt, non ut hæredes habeant, sed ut hæredes fieri ipsi possint; unde Juvenalis adulterum inducit, qui hæc marito ogganit :*

Propter me scriberis hæres.
Legatum omne capis, nec non et dulce caducum.

Solidum enim capere de quo hic agitur est *ἰσχυροῦσθαι*, quod idem est ac hæredem fieri ex asse, et omnem illam hæreditatem adire; quod ut dixi in cælibes non fiebat, nam legata fiebant caduca, ibantque in fiscum. lib. VI, de vulg. et pupill. substit. Propter Christianos tamen *ἰσχυροῦσθαι* *κατ' ἐξουσίαν καὶ ἀπαίδειον διὰ θεῶν ἔσπευοντες*, Constantinus deinde cælibatus pœnas sustulit. Euseb. de vita Const. et Sozom. lib. I. Le Pa.

(b) *Infantes pipiantes.* Pipiare Oscorum lingua est vagire; ab eo fit pipilare, quo Catullus de passeris garritu utitur. Le Pa.

CAP. XVII.—(c) *Solent Ethnici judices destinari.* Aludat ad judicia, quæ de Christianis apud Ethnicorum tribunalia peragebantur. Non erit novum, inquit, Christianos sisti pro tribunalibus Ethnicorum, itaque et monogamiam suam evincere conatur etiam Ethnicorum judicio, hoc est, exemplis illis toties inculcatis; credo, quod xvi sui partem Fidelium majorem talibus capi sentiebat. Ea vero sunt Lucretiæ, Flaminicæ, Vestalium, et id genus aliorum exempla. Ric.

aut occidit aut vulnerat. Mentior, si non Dominus A ipse oblivionem sui exprobrans Israeli, causam plenitudini deputat (1): *Incrassatus est dilectus, et pinguefactus, et dilatatus est, et dereliquit Deum qui fecit eum, et abscessit a Domino saluficatore suo* (Deut. XXXII, 15). Denique in eodem Deuteronomio eandem causam præcaveri jubens: *Ne, inquit, cum manducaveris et biberis, et domos optimas edificaveris, ovibus et bobus tuis multiplicatis, et argento et auro, extollatur cor tuum, et obliviscaris Domini Dei tui* (Deut., VIII, 12). Præposuit corruptelæ divitiarum edacitatis enormitatem, cui ipsæ divitiæ procurant. Per illas scilicet incrassatum erat cor populi, ne oculis videret, et auribus audiret, et corde conjeceret adipibus obstructo, quas nominatim esui abstulit, dedocens hominem saginæ studere. Cæterum, cui cor erectum (2) potius inveniebatur quam impingnatum, (5) quadraginta diebus totidemque noctibus supra humanæ nature facultatem jejunium perennavit, spiritali fide virtutem subministrante; et vidit oculis Dei gloriam, et audivit auribus Dei vocem, et corde conjecit Dei legem jam tunc docentis *non in solo pane vivere hominem, sed in omni verbo Dei* (Luc., IV, 4); cum quidem nec ipsum Moysen Deo pastum, inediamque ejus nomine (4) saginatam constanter contemplari valeret pinguior populus. Merito igitur etiam in carne se Dominus ei ostendit collegæ juniorum suorum, non minus et Heliae. Nam et Helias hoc primum quod famem fuerat imprecatus, satis jam se jejuniis voverat: C *Vivit, inquit, Dominus, cui adsisto in conspectu ejus, si erit ros istis annis et imber* (III Reg., XVII). Dehinc minantem Jezabel fugiens post unicam pabulum et potum, quem ab angelo expergefatus invenerat, et ipse, quadraginta diebus et noctibus vacuo ventre, arido ore, pervenit in montem Choreb; ubi cum in spelunca (5) devertisset, quam familiari congressu Dei exceptus est! *Quid tu, Helia, hic* (III Reg., XIX, 9)? multo amior ista vox, quam, *Adam, ubi es*, (Gen., III, 9). Illa enim pasto homini minabatur, ista jejuno (6) blandiebatur. Tanta est circumscripti victus prerogativa, ut Deum præstet homini contubernalem, parem revera pari. Si enim *Deus æternus non esuriat* (Is., I, 11), ut testatur per Esaiam, hoc erit tempus quo homo Deo adæquetur, cum sine pabulo vivit.

CAPUT VII.

(a) Processimus itaque jam ad exempla, uti revolvamus utilitatis efficacia potestates (7) istius (8) officii, quod etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Israel, in aqutione apud Maspha (9) congregatus a Samuele, sed (10) ita statim delictum jejuniis diluit, ut periculum prælii simul fugerit (11). Cum maxime Samuel offerebat holocaustum (I Reg., VII, 9), in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam, quam abstinentia populi. Et Allophyli prælii (12) admovebant: ibi demum (13) Dominus intonuit voce magna super Allophylos, et confusi sunt, et corruerunt in conspectu Israelis; et processerunt viri Israel ex Maspha, et persecuti sunt Allophylos, et usque Betchor ceciderunt pastos impasti, armatos inermes. Hæ erunt vires jejunantium Deo: cælum pro ejusmodi militat. Habes formam præsidii etiam spiritalibus bellis necessariam. Proinde cum rex Assyrriorum Sennacherib, compluribus jam civitatibus captis, Israeli per Rapsacea blasphemias et minas intentaret (IV Reg., XVIII, 19), nihil aliud illum a proposito in Æthiopias avertit. Dehinc, quid aliud (14) centum et octoginta millia de exercitu ejus per angelum absumpsit, quam Ezechie regis humiliatio? Siquidem, duritia hostis annuntiata, vestem scidit, saccum induit, eodemque habitu seniores sacerdotum ad Deum per Esaiam adire jussit, utique jejuniis preces prosequente: neque enim cibi tempus in periculo, (b) nec saturitatis cultus in sacco. Semper inedia mœroris sequela est, sicut lætitia accessio saginæ. Per hanc mœroris sequelam et inediam, etiam civitas illa peccatrix, Nimive de exitio prædicato liberatur. Satis enim pœnitentia scelerum commendaverat (15) Deo jejunium triduo functa, etiam pecudibus enectis, quibus iratus Deus non erat (Jon. III). Sodoma quoque et Gomorra evasisent, si jejunassent. Hoc remedium agnoscit et Achab, cum illi post transgressionem et idololatriam et necem Nabuthæ, propter vineam interempti a Jezabel, exprobrasset Helias: *Qualiter occidisti, et hæreditatem possedisti? In loco, quo* (16), *sanguinem Nabuthæ canes delinquerant, tuum quoque delinquent* (III Reg., XXI, 19). Destituit semetipsum, et saccum carni suæ imposuit, et jejunavit, et dormivit in sacco; et tunc sermo Domini ad Heliam: *Vidisti ut reveritus sit Achab a facie mea? Pro eo quod reveritus est, non superducam læsuram in diebus ipsius, sed in diebus filii*

LECTIONES VARIANTES.

(1) Reputat Seml.

(2) Evectum Fran.

(3) Qui add. Seml. Leop.

(4) Numine cod. Wouw. Leop.

(5) Speluncam Jun.

(6) Jejunio Ven.

(7) Potestas Ven.

(8) Ipsius Seml.

(9) Masphat Seml.

(10) Sed abest Fran.

(11) Fuderit Seml.

(12) Ut Allophyli prælium Jun. Lat. admovebantur conj. Leop.

(13) Ibidem Fran.

(14) Quid aliud tollit Seml.

(15) Commendaret cod. Wouw. commendaverit Seml.

(16) In quo loco Seml.

COMMENTARIUS.

piencia moritur. Ric.

CAP. VII. — (a) *Processimus itaque*. Quid intemperantia præstat, docuit, ut jejunii effectus ostendat: quod variis hic exemplis exsequitur. LE PR.

(b) *Nec saturitatis cultus in sacco*. Saturitatis cultum dicit, quia ex saturitate lætitia, ex lætitia autem cultus delicatioris cura, cui non convenit cum horrore cineris et asperitudine sacci. Ric.

plerumque in vesperam producamus; quod etiam xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne, et omni jurulentia, et uvidioribus quibusque pomis, ne (1) quid vinositatis vel edamus vel potemus; lavacri quoque abstinentiam, congruentem arido victui. Novitatem igitur abjectant, de cujus illicito præscribant, aut hæresim judicandam, si humana præsumptio est, aut pseudopphetiam pronuntiandam, si (2) spiritualis indietio est, dum quæ (3) ex parte anathema audiamus, qui aliter adnuntiamus (Gal. I, 8).

CAPUT II.

Nam quod ad jejunia pertineat, certos dies a Deo constitutos opponunt, ut cum in Levitico præcipit Dominus Moysi decimam mensis septimi diem placationis: Sancta, inquit, erit vobis dies, et vexabitur animus vestrus; et omnis anima que vexata non fuerit illa die, exterminabitur de populo suo (Levit. XVI, 29). (a) Certe in

A Evangelio illos dies jejuniis determinatos putant, in quibus ablati sunt sponsus, et hos esse jam solos legitimos jejuniorum christianorum, abolitis legalibus et prophetiis vetustatibus. Ubi volunt enim, agnoscunt quid sapiat lex et propheta usque ad Joannem (Luc. XVI, 16). Itaque de cætero indifferenter (4) jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novæ disciplinæ, pro temporibus et causis uniuscujusque; (b) sic et Apostolos observasse, nullum aliud imponentes jugum certorum et in commune omnibus obeundorum jejuniorum (Act. XV, 10); proinde nec stationum, quæ et ipsæ suos quidem dies habebant (5) quartæ feriæ et sextæ (b), passive (6) tamen currant (c), neque sub lege præcepti, neque ultra supremam diem, quando et orationes fere hora nona concludat de Petri exemplo, quod Actis refertur (Act. III, 8); Xerophagias vero novum affectati officii nomen, et proximum ethnicæ superstitioni; quales castimonie Apim, Isidem, et magnam Matrem certorum eduliorum exceptione pu-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Nec rhen.
- (2) Sic Seml.
- (3) Quaque Seml.

- (4) Differente Rig. Venet.
- (5) Habeant Seml.
- (6) Passim cod. Wouwer. : illa est antiquior forma.

COMMENTARIUS.

tata. SEML. — Arguunt nos, quod jejunia propria custodianus. Non omnes hic xerophagias damnari credendum est, sed eas tantum quæ ex superstitione Montani disciplina servabantur. Canone E0, conc. Laodic habet: *ἐν τῇ Πάσχα τὴν παρασκευὴν νηστεύειν ἐξαρρηγύθησε, oportet quadragesimam totam cum xerophagia jejunare.* Quod tamen non convenit cum iis quæ infra cap. 15, habet Tertullianus. LE PR.

CAP. II.—(a) Certe in evangelio illos dies jejuniis determinatos putant, in quibus ablati sunt sponsus; et hos esse jam solos legitimos jejuniorum. In Evangelio, hoc est, hodie, apud Christianos. Putant, nempe Catholici, quos Psychicos vocat. In eam vero sententiam libro de oratione, dixit, die Paschæ communem esse et quasi publicam jejunii religionem. Quasi apud Catholicos, extra diem Paschæ, sive extra illos dies, in quibus ablati sunt sponsus, non essent legitimi jejuniorum dies, nec communis aut publica jejunii religio, sed ut ipse mox dicet, passive currens ex arbitrio ejusque. Et tamen auctoritatis esse debet maximæ, quod Hieronymus Epistola ad Marcellam testatur, Ecclesiam catholicam ex Apostolorum traditione unam toto anno quadragesimam tempore congruo jejunare. Nam quis audiat dicentem, dies illos in quibus ablati sunt Sponsus, Parascevam et Sabbatum, tempus horarum quadraginta octo, unam illam quadragesimam fuisse? An verius fuerit priscos Christianos, divinis et Apostolicis formatos institutis, jejunia sua ab quadragesimali Christi jejunio Quadragesimam nuncupasse, ut significarent Judaica non esse, verum christiana, et abrogatas christianæ libertatis beneficio judaicæ legis morositates, cœnas puras, et dies magnos, et sabbatica jejunia? Itaque memores adeptæ Dominica passione libertatis, quæ in parasceve diem inciderat, parascevam quidem jejunio sacravere, ut esset eo die, quod ait Septimius lib. de Oratione communis et quasi publica jejunii religio. Cujusmodi jejunium mox, declarandi luctus e dominica passione concepti studio, in sabbatum produxere. Sic tamen ut et jejunia quidem alia commendandis orationibus suis utilia servarent, sed ex arbitrio cujusque diversa; maxime autem ritus illius sabbatici jugo libera. Adeo, ne quid judaizare viderentur, parasceve christianæ, seu paschæ σταυρωσιμῶν, et sabbati sequentis jejunium, non parascevam, neque sabbatum appellavere, sed quadragesimam; ut jam esset christi-

stianum jejunium, non parasceve neque sabbati, sed quadragesimæ illius, jejunio Christi plane divino tractæ, sacramentum. Hoc sane sensu, quod ab catholicis ævo Tertulliani dicebatur, eos dies in quibus ablati sunt Sponsus, esse dies jejuniis determinatos, ac de cætero differenter jejunandum, ex arbitrio, non ex imperio, pro temporibus et causis uniuscujusque: sic et apostolos observasse, nullum aliud imponentes jugum certorum et in commune omnibus obeundorum jejuniorum; Hieronymi sententia confirmabitur, ad Marcellam scribentis Ecclesiam Catholicam ex Apostolorum traditione unam toto anno Quadragesimam tempore congruo jejunare. Etenim quicquid Christiani jejunabant, quod Irenæus apud Eusebium Hist. V, tam varie ac differenter observatum fuisse tradidit, ut essent qui unum sibi diem jejunandum esse crederent, alii duos, alii plures, alii vero diem suum esuriale per quadraginta diurnas nocturnasque horas duccerent, quicquid, inquam, et quomodocumque jejunabant, Quadragesimam se jejunare profitebantur. Id vero Socrates, quinto etiam Historiarum libro, mirum sibi videri ait: minus certe quod miraretur habiturus, si meminisset, hoc fuisse apostolis consilium, ut oblitteratis Judæorum sabbatis, jejunia sua Christiani, quæ Domino suo tantula pro tantis offerrent, de jejunii Dominici spatio vocitarent. Ut qui minus eaquirent assequi reapse, saltem memoria venerarentur. Sic illi unius diei, alii duorum, alii plurium jejunio Quadragesimam Christi, pacemque secum nihilominus colebant; Hoc enim ait Irenæus: *ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τῶν ἐθνῶν τῆς πλεονεξίας συνίσταται*: Differentia jejuniorum concordiam fidei commendat. Rig. juxta EDD.

(b) Sic et Apostolos observasse. Nimirum quos supra dixit dies, in quibus ablati sunt Sponsus. Hanc enim rationem inculcat hoc ipso opere, ubi de Parasceve dicata jejunia, quæ ab Catholicis continuata fuisse ait in sabbatum, nunquam nisi in Pascha, jejunandum, secundum rationem alibi traditam. Notandum in hanc rem Augustini locus epistolæ ad Casulanum: in evangelicis et apostolicis litteris videre se præceptum esse jejunium: quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, præcepta Domini vel apostolorum non inveniri definitum. Rig.

(c) Passive tamen currant. Hoc est passim, et pro arbitrio cujusque. Rig.

Ita xerophagiarum miseratio et humiliatio metum A expellunt, et aures Dei advertunt, et occultorum compotes faciunt. Revertor etiam ad Heliam, cum corvi illum pane et carne saturare consuescent, cur postmodum apud Bersabee Judææ excitato ei de somno quidam ille (1) angelus sine dubio panem solum et aquam obtulit? defecerant corvi qui cum liberalius pascere? an difficile angelo fuerat aliquem alicunde de convivio regis ministrum eum instructissimo ferculo raptum ad Heliam transferre; sicut Danieli (2) in lacum leonum esurienti prandium metentium exhibitum est? Sed constitui oportebat exemplum docens in tempore pressuræ, et persecutionis, et cujuscumque circumstantiæ, xerophagiis esse vivendum. Tali victu David exomologesin suam expressit, cinerem quidem edens velut panem, id est, panem velut cinerem aridum et sordidum, potum vero fletu miscens, utique pro vino. (Ps. CI, 10) Habet enim et abstinentia vini suos titulos, quæ et Samuelem Deo voverat, et Aaronem consecraverat. Nam de Samuele mater. *Et vinum, inquit, et ebriamen non bibet* (I Reg. I, 15): talis enim et ipsa Deum orabat. Et Dominus ad Aaron: *Vinum et sicram non bibetis, tu et filii tui post te* (3), *si quando ingrediemini tabernaculum, vel ascendetis ad altare, et non moriemini.* Adeo morientur qui non sobrii (4) in Ecclesia ministraverint. Sic et Israeli proximo exprobrat: *Et potum dabitis sanctificatis meis vinum.* (a) Et hæc autem strictura potus xerophagiæ portio est. Quanquam ubi abstinentia vini aut a Deo exigitur, aut ab homine voveatur, illic intelligitur etiam pabuli pressura formam præstruens potui. Qualis enim esus, talis et potus. Verisimile non est, ut quis dimidiam gulam Deo imolet, aquis sobrius, et cibus ebrius. An autem et Apostolus xerophagias norit, qui majora celebraverat, sitim et famem et multa jejunia, qui ebrietates et commensationes recusaverat, vel de discipulo Timotheo argumenti satis est, quem propter stomachum et assiduas imbecillitates modico vino monens uti, quo ille non ex institutione, sed ex devotione abstinerebat (cæterum, stomacho magis consuetudo pro-

desse) hoc ipso abstinentiam vini dignam Deo suasit, quam (5) ex necessitate dissuasit (Cf. *Levit. X, 9; Amos. XV, 15; II Cor. XI, 27; Rom. XIII, 15; Tim. V, 25*).

CAPUT X.

(b) *Æque* (c) stationes nostras, ut indignas; quasdam vero et in serum constitutas, novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes, et non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more. Sed quod pertineat ad interdictionis quæstionem, semel pro omnibus causis respondebo. Nunc ad proprium hujus speciei articulum, de modo temporis dico, de ipsis prius expostulandum, unde hanc formam nova dirimendis stationibus præscribant. Si, quia Petrus, et qui cum eo, ad horam nonam orationis templum introgressi leguntur, quis mihi probabit (6) illos ea die statione functos, ut horam nonam ad clausulam et expunctionem stationis interpretetur? Atqui facilius invenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa, prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis (d) sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem videbatur. Porro, cum in eodem commentario Lucæ, et tertia hora orationis demonstratur, sub qua Spiritu Sancto initiati, pro ebriis habebantur; et sexta, qua Petrus ascendit in superiora; et nona, qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus salva plane indifferentia semper et ubique et omni tempore orandi (7), tamen tres istas horas ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, (e) quæ publice resonant, ita et solemniores fuisse in orationibus divinis? Quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliquarum (8) horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum, exinde Apostolicorum, tertiæ, sextæ, nonæ. Hinc itaque et Petrum dicam ex vetere potius usu nonam observasse, tertio orantem supremæ orationis munere. Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant; non quasi respiciamus nonam, cui et (9) quarta sabbati, et sexta plurimum fungimur: sed quia eorum quæ ex traditione observantur, tanto magis

LECTIONES VARIANTES.

(1) Quidem illi *Seml. illi ns. Wouwer.*(2) Danieli in sacra, *Lat. Daniel Seml. in lacu Leop.*(3) Ut *Rigalt.* tu et filius tuus *Leop.*(4) Sobrie *Iran.*(5) Quam *Lat.*(6) Probat *Seml. probet Jun.*(7) Orandum *Seml.*(8) Aliarum *Seml.*(9) Qua et *cod. Wouwer.*

D

COMMENTARIUS.

(a) *Et hæc autem strictura potus xerophagiæ portio est.* Ait Septimius, hac forma potus perstricta, etiam aridum pabulum significari. *Ric.*

CAP. X. — (b) *Æque stationes nostras, ut indignas.* Sensus Auctoris evincit legendum, *indictas*, ut et paulo post: *Sed quod pertineat ad interdictionis quæstionem.* Psychici, inquit, stationes nostras accusant, ut *indictas*, et in serum constitutas, atque hoc munus quidem esse non indiscendum, sed ex arbitrio obeundum; et non in serum constitui, sed ad nonam dirimi stationes debere contendunt. *Ric.*

(c) *Stationes nostras ut indignas, etc.* Dixit de stationibus alibi, statio autem a jejunio differt, quamvis id non existimet Pamelius. Erat enim religiosus cultus, quod ad synaxim accedentes Christiani ad nonam usque jejunia producebant, duplex quippe

erat olim jejunium, alterum quod ad vespem tantum finiebatur, quale erat quadragesimale: alterum vero quod ad nonam tantum prorogabatur, cujuscumque erat jejunium feriæ 4 et 6. Hic autem Monianistas non vero Catholicos impugnat, quod perperam asseruit Pamelius. *LE PR.*

(d) *Sexta diei finiri huic officio possit.* Hoc est, præfiniri, determinari. *Ric.*

(e) *Quæ publice resonant.* Ergo Septimii sæculo tres horæ tantum istæ insigniores publice resonabant, signo dato tuba vel tintinnabulo. Cæterum præcis quoque Romanis eadem diei spatia significari solita, accenso ubi Prætori videbatur ad populum pronuntiantem horam esse tertiam, itemque meridiem, et horam nonam, discimus ex Varronis quinto de lingua latina. *Ric.*

reum homini pabulum addixerat : *Ecce dedi vobis A omne fœnum sementium seminans semen quod est super terram; et omne lignum quod habet in semetipso fructum seminis sementi vobis erit in escam (Gen. IX, 29)*. Postea vero ad Noe enumerata subiectione omnium bestiarum terræ, et volatilium cœli, et moventium in terra, et piscium maris, et omnis viventis (1) : *Erunt, inquit, vobis in escam, velut olera fœni dedi vobis universa; verum carnem in sanguine animæ suæ non editis; (Gen. IX, 2)* nam et hoc ipso quod eam solam carnem esui (2) eximit, cujus anima non per sanguinem effunditur, omnis reliquæ carnis usum (3) concessisse manifestum est. Ad hæc respondemus, non competitæ onerari hominem aliqua adhuc abstinentiæ lege, qui cum maxime tam levem interdictionem, unius scilicet pomi, tolerare non potuit; renissum itaque B illum libertate ipsa corroborandum. *Æque (4)* post diluivum in reformatione generis humani, suffecisse unam interim legem a sanguine abstinendi, permissio (5) usu (6) cæterorum. Jam enim iudicium Dominus ostenderat per diluivum; adhuc etiam comminatus fuerat per exquisitionem sanguinis de manu fratris, et de manu bestię. (*Gen. IX, 5*) Omnis (7) itaque justitiam iudicii præministrans, materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam; permittens omnia, ut dederet quidam; plus exacturus, si plus commisi set; abstinentiam imperaturus, cum indulgentiam præmississet (8); quo magis, ut diximus, primordiale delictum expiaretur majoris abstinentiæ operatione, in majoris licentiæ occasione.

CAPUT V.

Denique, ubi jam et familiaris populus allegi Deo cepit, et restitutio hominis imbuti potuit, tunc leges disciplinæque omnes impositæ etiam quæ decerperent victum, ademptis quibusdam veluti immundis, quo facilius aliquando jejunia toleraret homo, perpetua in quibusdam abstinentia usus. (a) Nam et primus populus (b) primi hominis resculpserat crimen, pronior ventri quam Deo deprehensus; cum de duritia Ægyptiæ servitutis valida manu Dei et sublimi brachio ereptus Dominus ejus visus (9); et terræ la-

- (1) Serpentis *Seml.*
 (2) Esui tollit *Seml.*
 (3) Esum *Jun.*
 (4) Atque *Seml. Leop.*
 (5) Permissu *Seml.*
 (6) Esu *Jun. videtur abfuisse.*
 (7) De manu bestię omnes. Itaque *Jun. Leop.*
 (8) Permississet *Seml.*
 (9) Ereptus dominus *Seml.* dominus ejus visus est *Jun.*

LECTIONES VARIANTES.

te et melle mananti destinatus; statim autem solitudinis copiosæ circumspectu scandalizatus, saturitatis Ægyptiæ detrimenta (10) suspirans, in Moysen et Aaron mussitavit : *Utinam obiissemus percussi a Domino in terra Ægypti, quando super ollas carniū sedebamus, et panes in plenitudinem comedebamus! Quomodo (11) eduxisti nos in hæc desertum ad interficiendam synagogam istam fame? (Ex. XVI, 2)* Eadem ventris prælatione deploraturus erat eosdem duces suos et Dei arbitros, quos desiderio carnis et recordatu Ægyptiarum copiarum exacerbabat : *Quis nos (12) resceret (13) carne? Venerunt in mentem nobis pisces quos in Ægypto edebamus gratis, et cucumeres, et pepones, et porri, et cepe, et alia. At nunc anima nostra arida, nihil nisi (14) manna vident oculi nostri. (Num. XI, 4)* Ita et illis (c) xerophagiæ panes (15) angelici displicebant : alium potius et cepe quam cœlum fragrare malebant. Et ideo tam ingratis gratiora et esculentiora quæque detracta sunt, puniendæ simul gulæ et exercendæ continentiæ causa, ut illa damnaretur, ista erudiretur.

CAPUT VI.

Nunc si temere rationes castigati a Deo victus, et castigandi propter Deum a nobis, ad primordiorum experimenta revocavimus, conscientiam communem consulamus, ipsa natura enuntiabit, quales nos ante pabulum et potum in virgine adhuc saliva exhibere consuerit rebus duntaxat sensus (16) agendis quo divina tractantur si multo pollentioris mentis, si multo viratoris cordis, quam cum totum illud domicilium interioris hominis, escis stipatum, vinis inundatum, C decoquendis jam stercoribus æstuans (17), (d) præmeditatorium efficitur latrinarum, in quo plane nihil tam in proximo supersit, quam ad lasciviam sapere. *Manducavit populus et bibit, et surrexerunt ludere (Ex. XXXII, 6)*. Intellige sanctæ Scripturæ verecundiam : lusum, nisi impudicum, non denotasset. Cæterum, quotnsquisque meminerit religionis, occupatis memoriæ locis, impeditis sapientiæ ne mbris? Nemo ita ut decet, ita ut par est, ita ut utile est, recordabitur Dei in eo tempore (e), quo ipsum sibi hominem excidere solemne est. Omnem disciplinam victus

et *add. cod. Vouw. eis conj. Pam.* et uncis utitur.

- (10) Detrimeto *Seml.*
 (11) Quoniam *al.*
 (12) Non *Venet.*
 (13) Pascet *Jun. Vescet Leop.*
 (14) Sine *Seml.*
 (15) Penes *Fran. panis cod. Nouar.*
 (16) Sensu *Gelen.*
 (17) Exæstuans *al.*

COMMENTARIUS.

CAP. V.— (a) *Nam et primus populus, etc.* Primus appellatur populus Judaicus, ad distinctionem secundi Gentium. Hic vero videtur prorsus superfluum illud, quod adeo parenthesi inclusimus, *Dominus ejus, seu potius eis, visus est. PAM.*

(b) *Primi hominis resculpserat crimen.* Augustinus in Psal. VI : *Dum enim nos convertimur, id est, mutatione veteris vitæ, resculpimus spiritum.* Rufinus in eundem Ps. *Dum convertimur, id est, dum commutatione veteris vitæ resculpimur. RIC.*

(c) *Xerophagiæ panes angelici.* Longe dissimiles athleticis illis aridæ hominum altitium sagitationi

provisis. *RIC.*

CAP. VI.— (d) *Præmeditatorium.* Hoc etiam imitatus B. Hieronymus : *Quale, inquit, jejunium est, aut qualis refectio post jejunium? Pridiis epulis distendimus, et guttur nostrum meditatorium, seu potius præmeditatorium efficitur latrinarum.* Qui etiam adlegat Scripturas hic citatas, *Exod. 31. ac Deuter. 33 et 8.* Item *Isai. 6.* excepto quod ibi etiam legi debeat, *Deum, quod græco sit θεός, et quod auctor sua utatur phrasi salvificatorie, pro salutari. PAM.*

(e) *In eo tempore, quo ipsum sibi hominem excidere solemne est.* Etenim per ebrietatem aliquantisper sa-

aut occidit aut vulnerat. Mentior, si non Dominus A ipse oblivionem sui exprobrans Israeli, causam plenitudini deputat (1): *Incrassatus est dilectus, et pinguefactus, et dilatatus est, et dereliquit Deum qui fecit eum, et abscessit a Domino salvificatore suo* (Deut. XXXII, 15). Denique in eodem Deuteronomio eandem causam præcaveri jubens: *Ne, inquit, cum manducaveris et biberis, et domos optimas edificaveris, ovibus et bobus tuis multiplicatis, et argento et auro, extollatur cor tuum, et obliviscaris Domini Dei tui* (Deut., VIII, 12). Præposuit corruptelæ divitiarum edacitatis enormitatem, cui ipsæ divitiæ procurant. Per illas scilicet incrassatum erat cor populi, ne oculis videret, et auribus audiret, et corde conjiceret adipibus obstructo, quas nominatim esui abstulit, dedecens hominem saginæ studere. Cæterum, cui cor erectum (2) potius inveniebatur quam impinguatum, (5) quadraginta diebus totidemque noctibus supra humanæ nature facultatem jejunium perennavit, spiritali fide virtutem subministrante; et vidit oculis Dei gloriam, et audivit auribus Dei vocem, et corde conjecit Dei legem jam tunc docentis *non in solo pane vivere hominem, sed in omni verbo Dei* (Luc., IV, 4); cum quidem nec ipsum Moysen Deo pastum, inediamque ejus nomine (4) saginatam constanter contemplari valeret pinguior populus. Merito igitur etiam in carne se Dominus ei ostendit collegæ jejuniorum suorum, non minus et Helias. Nam et Helias hoc primum quod famem fuerat imprecatus, satis jam se jejuniis voverat: *Vivit, inquit, Dominus, cui adsisto in conspectu ejus, si erit ros istis annis et imber* (III Reg., XVII). Dehinc minantem Jezabel fugiens post unicum pabulum et potum, quem ab angelo expergefactus invenerat, et ipse, quadraginta diebus et noctibus vacuo ventre, arido ore, pervenit in montem Choreb; ubi cum in spelunca (5) devertisset, quam familiari congressu Dei exceptus est! *Quid tu, Helia, hic* (III Reg., XIX, 9)? multo amicior ista vox, quam, *Adam, ubi es*, (Gen., III, 9). Illa enim pasto homini minabatur, ista jejuno (6) blandiebatur. Tanta est circumscripti victus prærogativa, ut Deum præstet homini contubernalem, parem revera pari. Si enim *Deus æternus non esuriat* (Is., I, 11), ut testatur per Esaiam, hoc erit tempus quo homo Deo adæquetur, cum sine pabulo vivit.

- (1) Reputat *Seml.*
 (2) Evectum *Fran.*
 (3) Qui add. *Seml. Leop.*
 (4) Numine *cod. Wouw. Leop.*
 (5) Speluncam *Jun.*
 (6) Jejunio *Ven.*
 (7) Potestas *Ven.*
 (8) Ipsius *Seml.*
 (9) Masphat *Seml.*

piencia moritur. Ric.

CAP. VII. — (a) *Processimus itaque.* Quid intemperantia præstat, docuit, ut jejunii effectus ostendat: quod variis hic exemplis exsequitur. LE PR.

CAPUT VII.

(a) Processimus itaque jam ad exempla, uti revolvamus utilitatis efficacia potestates (7) istius (8) officii, quod etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Israel, in aquatione apud Maspha (9) congregatus a Samuele, sed (10) ita statim delictum jejunio diluit, ut periculum prælii simul fugerit (11). Cum maxime Samuel offerebat holocaustum (I Reg., VII, 9), in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam, quam abstinentia populi. Et Allophyli prælio (12) admovebant: ibi demum (13) Dominus intonuit voce magna super Allophylos, et confusi sunt, et corraerunt in conspectu Israelis; et processerunt viri Israel ex Maspha, et persecuti sunt Allophylos, et usque Betchor ceciderunt pastos impasti, armatos inermes. Hæ erunt vires jejunantium Deo: cælum pro ejusmodi militat. Habes formam præsidii etiam spiritalibus bellis necessariam. Proinde cum rex Assyrriorum Sennacherib, compluribus jam civitatibus captis, Israeli per Rapsacea blasphemias et minas intentaret (IV Reg., XVIII, 19), nihil aliud illum a proposito in Æthiopias avertit. Dehinc, quid aliud (14) centum et octoginta millia de exercitu ejus per angelum absumpsit, quam Ezechie regis humiliatio? Siquidem, duritia hostis annuntiata, vestem scidit, saccum induit, eodemque habitu seniores sacerdotum ad Deum per Esaiam adire jussit, utique jejunio preces prosequente: neque enim cibi tempus in periculo, (b) nec saturitatis cultus in sacco. Semper inedia mœroris sequela est, sicut lætitia accessio saginæ. Per hanc mœroris sequelam et inediam, etiam civitas illa peccatrix, Ninive de exitio prædicato liberatur. Satis enim pœnitentiæ scelerum commendaverat (15) Deo jejunium triduo functa, etiam peccudibus enectis, quibus iratus Deus non erat (Jon. III). Sodoma quoque et Gomorra evasisissent, si jejunassent. Hoc remedium agnoscit et Achab, cum illi post transgressionem et idololatriam et necem Nabuthæ, propter vineam interempti a Jezabel, exprobrasset Helias: *Qualiter occidisti, et hæreditatem possedisti? In loco, quo* (16), *sanguinem Nabuthæ canes delinxeant, tuum quoque delinquent* (III Reg., XXI, 19). Destituit semetipsum, et saccum carni suæ imposuit, et jejunavit, et dormivit in sacco; et tunc sermo Domini ad Heliam: *Vidisti ut reveritus sit Achab a facie mea? Pro eo quod reveritus est, non superducam læsuram in diebus ipsius, sed in diebus filii*

LECTIONES VARIANTES.

- (10) Sed *abest Fran.*
 (11) Fuderit *Seml.*
 (12) Ut Allophyli prælium *Jun. Lat.* admovebantur *conj. Leop.*
 (13) Ibidem *Fran.*
 (14) Quod aliud tollit *Seml.*
 (15) Commendaret *cod. Wouw.* commendaverit *Seml.*
 (16) In quo loco *Seml.*

COMMENTARIUS.

(b) *Nec saturitatis cultus in sacco.* Saturitatis cultum dicit, quia ex saturitate lætitia, ex lætitia autem cultus delicatioris cura, cui non convenit cum horrore cineris et asperitudine sacci. Ric.

ejus superducam eam (*ibid.*, 29), qui non erat jejunaturus. Ita jejunium in Deum reverentiæ opus est. Per quod Anna quoque ambiens uxor Helcane retro sterilis impetravit facile a Deo inanem cibæ ventrem filio implere, et quidem propheta. Sed non modo naturæ mutationem, aut periclorum aversionem, aut delictorum oblitterationem; verumetiam (a) sacramentorum agnitionem, jejunia de Deo merebuntur. Adspice Danielis exemplum, circa somnium regis Babylonis (b) omnes turbantur sophistæ, negant ultro (1) de præstantia humana posse cognosci (c); solus Daniel Deo fidens, et sciens quod ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate jejunat, atque ita orationibus commendatis, et ordinem et significationem somni per omnia instruitur, tyranni sophistæ parcitur, Deus glorificatur, Daniel honoratur; non minorem Dei gratiam et postea quoque relaturus anno primo regis Darii, cum ex recogitatu prædicatorum temporum ab Hieremia, (d) dedit faciem suam Deo in jejunis et saceo et cinere. Nam et angelus missus ad eum, hanc statim professus est causam divinæ dignationis: Veni, inquit, demonstrare tibi (e) quatenus miserabilis es; jejunando scribent. Si Deo miserabilis, lenibus in lacu fuerat horribilis; ubi quidem illi sex diebus jejunanti prandium angelus procuravit.

CAPUT VIII.

Reddimus et cætera (2), ad nova enim nunc documenta properamus: in limine Evangelii (*Luc.* II, 57), Anna prophetis filia Phannelis, quæ infantem Dominum et agnovit, et multa super eo prædicavit expectantibus redemptionem Israelis, post egregium titulum veteris univiræ viduitatis, jejuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis assideri Ecclesiæ debeat, et a nullis magis intelligi Christum, quam semel nuptis, sæpe jejunis. Ipse mox Dominus baptismum suum, et in suo omnium, jejunis dedicavit, habens efficere panes ex lapidibus, etiam Jordanem vino fortasse manare, si ita vorator et potator fuisset. Imo novum hominem in veteris suggillationem virtute fastidiendi cibi initiabat, ut eum diabolo rursus

LECTIONES VARIANTES.

(1) Ultra *Jun.*(2) Reddidimus vetera; ad nova nunc *Lat.* e. v. ad nova etiam nunc, *Jun.*D (5) Ex *add. Seml.*(4) Ex *Seml.*(5) Quis *Seml.*

COMMENTARIUS.

(a) *Sacramentorum agnitionem.* Sic vocat peritiam interpretandi figuras et imagines sacras, nempe divinitus objectas in somniis. Sacramenta igitur, somnia a Deo immissa. *Ric.*

(b) *Omnes turbantur Sophistæ.* Sophistas dicit, qui alias sapientes, somniorum interpretes, conjectores. *Ric.*

(c) *Negant ultro de præstantia humani posse cognosci.* Humano ingenio præstari posse somniorum scilicet regionum interpretationem. *Ric.*

(d) *Dedit faciem suam Deo.* Conversus ad Deum. *Ric.*

(e) *Quatenus miserabilis es.* Quante miseracionis gratiam adeptus es. *Ric.*

A per escam tentare quærenti, fortiorem fame tota ostentaret. Præstituit exinde jejunis legem sine tristitia transigendis. Cur enim triste quod salutare? Docuit etiam adversus diriora demonia jejunis præliandum. Quid enim mirum, si (3) eadem operatione spiritus iniquus educitur, qua sanctus inducitur? Denique, ut in centurionem Cornelium, necdum tinctum, dignatio Spiritus sancti cum charismate insuper prophetiæ festinasset, jejunia ejus legimus exaudiri. Puto autem, et Apostolus in secunda Corinthiorum inter labores suos et pericula et incommoda post famem ac sitim, jejunia quoque plurima enumerat (*II Cor.* XI, 27).

CAPUT IX.

B Principalis hæc species in castigatione victus, potest jam de inferioribus quoque abstinentiæ operationibus præjudicare, ut et (4) ipsis pro modo utilibus aut necessariis. Nam exceptio eduliorum quorundam, portionale jejunium est. Inspiciamus igitur et (f) xerophagiarum novitatem aut vanitatem, si non et in his tam antiquissimæ quam efficacissimæ religionis operatio est. Redeo ad Danielelem et fratres ejus leguminum pabulum, et aquæ potum ferculis et ænophoris regiis præferentes, atque exinde formosiores, (g) ne qui (5) de specie quoque corpusculi metuat; cæterum spiritu insuper cultos. Dedit enim Deus adolescentulis scientiam et intelligentiam in omni litteratura, et Danieli in omni verbo, et in somniis, et in omni sophia (*Dan.* I, 17) qua hoc ipsum quoque saperet, quibus modis de Deo impetraretur agnitio sacramentorum. Anno denique tertio Cyri regis Persarum, cum in recogitatum incidisset visionis, aliam formam humiliationis prospexit. In illis, inquit, diebus, ego Daniel eram lugens, per tres hebdomadas, panem suavem non edi, caro et vinum non introierunt in os meum, oleo unctus non sum, donec consummarentur tres hebdomades, quibus transactis angelus emissus est taliter adloquens: Daniel, homo es miserabilis; ne timueris, quoniam ex die prima qua dedisti animam tuam recogitatu et humiliationi coram Deo, exauditum est verbum tuum, et ego introivi verbo tuo.

CAP. IX.—(f) *Xerophagiarum novitatem aut vanitatem.* Improbatur abstinentia a vino et carnibus, nisi continentia causa id fiat, *can. Apost.* 51 et 53. *Le Pr.*

(g) *Ne qui de specie quoque corpusculi metuat.* Sic *lib. II ad uxorem: Lutebisne tu, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas?* Hoc enim tandem loco notabimus, Septimum stoica forma sic passim loqui, ut corpusculum dicat, et lectulum, et arbusculam, et mulierculam, et caniculam, motiunculas, et portimenculas, et cætera hujusmodi, quemadmodum illi *σώματιον, οὐσίδιον, ἀξιομάτιον, ἀγρίδιον, πραγμάτιον, λεξίδιον, δουλικριον, ὄνοσιον, ἀργυροματιδία, θπλαρία,* et cætera id genus Epictetica. *Ric.*

Ita xerophagiarum miseratio et humiliatio metum A expellunt, et aures Dei advertunt, et occultorum compotes faciunt. Revertor etiam ad Heliam, cum corvi illum pane et carne saturare consuescent, cur postmodum apud Bersabee Judææ excitato ei de somno quidam ille (1) angelus sine dubio panem solum et aquam obtulit? defecerant corvi qui cum liberalius pascerent? an difficile angelo fuerat aliquem alicunde de convivio regis ministrum eum instructissimo ferculo raptum ad Heliam transferre; sicut Danieli (2) in lacum leonum esurienti prandium metentium exhibitum est? Sed constitui oportebat exemplum docens in tempore pressuræ, et persecutionis, et cujuscumque circumstantiæ, xerophagiis esse vivendum. Tali victu David exomologesin suam expressit, cinerem quidem edens velut panem, id est, panem velut cinerem aridum et sordidum, potum vero fletu miscens, utique pro vino. (Ps. CI, 10) Habet enim et abstinencia vini suos titulos, que et Samuelem Deo voverat, et Aaronem consecraverat. Nam de Samuele mater. *Et vinum, inquit, et ebriamen non bibet* (I Reg. I, 15): talis enim et ipsa Deum orabat. Et Dominus ad Aaron: *Vinum et siceram non bibetis, tu et filii tui post te* (3), *si quando ingrediemini tabernaculum, vel ascendetis ad altare, et non moriemini*. Adeo morientur qui non sobrii (4) in Ecclesia ministraverint. Sic et Israeli proximo exprobrat: *Et potum dabitis sanctificatis meis vinum*. (a) Et hæc autem strictura potus xerophagiæ portio est. Quanquam ubi abstinencia vini aut a Deo exigitur, aut ab homine voveatur, illic intelligitur etiam pabuli pressura formam præstruens potui. Qualis enim esus, talis et potus. Verisimile non est, ut quis dimidiam gulam Deo imolet, aquis sobrius, et cibus ebrius. An autem et Apostolus xerophagias norit, qui majora celebraverat, sitim et famem et multa jejunia, qui ebrietates et commensationes recusaverat, vel de discipulo Timotheo argumenti satis est, quem propter stomachum et assiduas imbecillitates medico vino moneus uti, quo ille non ex institutione, sed ex devotione abstinerebat (cæterum, stomacho magis consuetudo pro-

desset) hoc ipso abstinencia vini dignam Deo suasit, quam (5) ex necessitate dissuasit (Cf. *Levit. X, 9; Amos. XV, 15; II Cor. XI, 27; Rom. XIII, 15; Tim. V, 23*).

CAPUT X.

(b) *Æque* (c) stationes nostras, ut indignas; quasdam vero et in serum constitutas, novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes, et non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more. Sed quod pertineat ad interdictionis questionem, semel pro omnibus causis respondebo. Nunc ad proprium hujus speciei articulum, de modo temporis dico, de ipsis prius expostulandum, unde hanc formam nova dirimendis stationibus præscribant. Si, quia Petrus, et qui cum eo, ad horam nonam orationis templum introgressi leguntur, quis mihi probabit (6) illos ea die statione functos, ut horam nonam ad clausulam et expunctionem stationis interpretetur? Atqui facilius invenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa, prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis (d) sexta diei finire officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem videbatur. Porro, cum in eodem commentario Lucæ, et tertia hora orationis demonstratur, sub qua Spiritu Sancto initiati, pro ebriis habebantur; et sexta, qua Petrus ascendit in superiora; et nona, qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus salva plane indifferentia semper et ubique et omni tempore orandi (7), tamen tres istas horas ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, (e) quæ publice resonant, ita et solemniores fuisse in orationibus divinis? Quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliquarum (8) horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum, exinde Apostolicorum, tertiæ, sextæ, nonæ. Hinc itaque et Petrum dicam ex vetere potius usu nonam observasse, tertio orantem supremæ orationis munere. Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant; non quasi respiciamus nonam, cui et (9) quarta sabbati, et sexta plurimum fungimur: sed quia eorum quæ ex traditione observantur, tanto magis

LECTIONES VARIANTES.

(1) Quidem illi *Senl. illi ms. Wouwer.*(2) Danieli in sacra, *Lat. Daniel Senl. in lacu Leop.*(3) Ut *Rigalt.* tu et filius tuus *Leop.*(4) Sobrie *Iran.*(5) Quam *Lat.*(6) Probat *Senl. probet Jun.*(7) Orandum *Senl.*(8) Aliarum *Senl.*(9) Qua et *cod. Wouwe.*

D

COMMENTARIUS.

(a) *Et hæc autem strictura potus xerophagiæ portio est.* Ait Septimius, hac forma potus perstricta, etiam aridum pabulum significari. *Rig.*

CAP. X. — (b) *Æque stationes nostras, ut indignas.* Sensus Auctoris evincit legendum, *indictas*, ut et paulo post: *Sed quod pertineat ad indictionis questionem.* Psychici, inquit, stationes nostras accusant, ut *indictas*, et in serum constitutas, atque hoc munus quidem esse non indiscendum, sed ex arbitrio obeundum; et non in serum constitui, sed ad nonam dirimi stationes debere contendunt. *Rig.*

(c) *Stationes nostras ut indignas, etc.* Dixit de stationibus alibi, statio autem a jejunio differt, quamvis id non existimet Pamelius. Erat enim religiosus cultus, quod ad synaxim accedentes Christiani ad nonam usque jejunia producebant, duplex quippe

erat olim jejunium, alterum quod ad vespem tantum finiebatur, quale erat quadragesimale: alterum vero quod ad nonam tantum prorogabatur, cujusmodi erat jejunium feriæ 4 et 6. Hic autem Montanistas non vero Catholicos impugnat, quod perperam asseruit Pamelius. *LE PR.*

(d) *Sexta diei finire huic officio possit.* Hoc est, præfiniri, determinari. *Rig.*

(e) *Quæ publice resonant.* Ergo Septimii sæculo tres horæ tantum istæ insigniores publice resonabant, signo dato tuba vel tintinnabulo. Cæterum prisca quoque Romanis eadem diei spatia significari solita, accenso ubi Prætori videbatur ad populum pronuntiante horam esse tertiam, itemque meridiem, et horam nonam, discimus ex Varronis quinto de lingua latina. *Rig.*

inquit, *opus Dei*. Quod opus? de quo ait: *Bonum est A carnem non edere, et vinum non potare*. Nam qui in istis servit, placabilis et propitiabilis Deo nostro est. *Quidam credit omnia munducauda esse, quidam autem infirmus olera (1) vescitur; qui manducat, ne nullificet (2) non manducantem. Tu quis (3) es, qui alienum servum judicas? Et qui manducat, et qui non manducat, Deo ugit gratias*. (Rom. XIV, 2, et seqq.) Cum autem humano arbitrio vetet (4) controversiam fieri, quanto magis divino! Ita sciebat quosdam castigatores et interdictiores victus incusare, qui ex fastidio, non qui ex officio abstinerent; probare vero qui in honorem, non qui in convitium Creatoris. Et si claves macelli tibi tradidit, permissens esse omnia ad constituendam idolothorum exceptionem, non tamen in macello regnum Dei inclusit. *Nec enim, inquit, esus aut potus est Dei regnum, et, Esca nos Deo non commendat; non ut de arida dictum putes, sed potius de uncta et accurata*. Siquidem subjiciens, *nec si manducaverimus, abundabimus (5); nec si non manducaverimus, deficiemus*; tibi magis insonat, qui abundare te existimas, si edas, et deficere si non edas, et ideo ista detractas. Dominum quoque quam indigne ad tuam libidinem interpretaris passim manducantem et hibentem, sed puto quod etiam jejunavit (7), qui beatos, non saturatos, sed esurientes et sitientes, pronuntiarit; qui escam profitebatur, non quam discipuli existimarent, sed paterni operis perfectionem, docens operari escam, quæ permanet in vitam æternam; in ordinaria etiam oratione panem mandans postulandum, non et attalicas divitias (1). Sic et Esaias, non negavit Deum elegisse jejunium, sed quale non elegerit, enumeravit. *In diebus enim, inquit (Is., LVIII, 5), jejuniorum vestrorum inveniuntur voluptates (8) vestra, et omnes subjectos vobis succutitis, aut convitia et lites jejunitatis, et cæditis pugnis: non tale jejunium ego elegi*; sed quale subjecit, et subjiendo non abstulit, sed confirmavit. Nam etsi mavult opera justitiæ, non tamen sine sacrificio; quod est anima conflictata jejunii.

CAPUT XVI.

Ille certe Deus, cui nec populus incontinens

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Olere *Seml.*
- (2) Vilificet *Seml.*
- (3) Qui *Seml.*
- (4) Vitet *Seml.*
- (5) Abundavimus *Par.*
- (6) Jejunavit *Seml.*
- (7) Divitias abjicit *Seml.*
- (8) Voluntantes *Fran.*
- (9) Oetygometra *Seml.*
- (10) Conditando *al.* eructando *Pam.*

gulae placuit, nec sacerdos, nec propheta. Nament adhuc monumenta concupiscentiæ, ubi sepultus est populus carnis avidissimus usque ad choleram ortyometras (9) cruditando. (10) Eliditur pro templi foribus senior Heli; filii ejus in acie runt; nurus exspirat in partu. Hanc enim meruerat (11) a Deo plagam domus impudens, sacrificiorum carnalium defraudatrix. (a) Sameas, homo Dei, cum exitum prophetasset idololatriæ introductæ a rege Hieroboam, post mænum ejus regis arefactam, et statim restitutam, (b) post altare diffusum (12), ob hæc signa, et satisfactione (13) invitatus a rege, plane excusavit. Prohibitus enim a Deo fuerat, illic cibum in totum attingere; sed ab alio mox sene mentito prophetiam temere pastus, secundum verbum Dei ibidem factum super mensam, non est in paternis sepultus: leonis enim in via occurso prostratur, et apud externos conditus, pœnam deserti jejunii luit. Hæc erunt exempla et populo et episcopis, etiam spiritualibus, si quam incontinentiam gulae admiserint. Sed nec apud inferos admonitio cessavit, ubi in divite quidem convivia cruciantur, in paupere vero jejunia recreantur, habentia præceptores *Moysem et Prophetas (Luc. XVI, 29)*. Nam et Joel exclamavit (*Joel, I, 14*): *Sancite jejunium, et prædicate curationem (14)*, prospiciens jam et tunc et alios apostolos et prophetas sanctiorum jejunium, et prædicaturos officia curantia Deum. Unde et qui in idolis comendis, et in aris ornandis (15), et ad singulas horas (c) salutandis (16) adulantur, curationem facere dicuntur. Sed et omnem ethnicum agnoscunt. Cum stupet cœlum et aere ruit, nudipedalia denuntiantur, magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indignant, hostiam instaurant. Apud quasdam vero colonias præterea annuo ritu saccis velati, (d) et cinere conspersi idolis suis inediam (17) supplicem obijciunt, bœna et (e) tabernacula (18) in uonam usque cludunt. Unus in publico ignis apud aras, aquæ nec in lacibus. Niniviticum (19) credo justitium. Judaicum certe jejunium ubique celebratur, cum omissis templis per omne litus quocumque in aperto aliquando jam precem ad cœlum mittant; et licet culta et

- (11) Metuerat *Seml.*
- (12) Diffissum *al.*
- (13) Ad satisfactionem *Lat.*
- (14) Sanctificate jejunium et orationem et nihil amplius *Seml.*
- (15) Et in hac re ornandis *Seml.*
- (16) Dies *add. cod. Wome.*
- (17) Invidiam *Fenet. Rhœn.*
- (18) Tabernæ.
- (19) Niniviticum *Jm.* Niniviticam credo justitiam *al. lq.*

COMMENTARIUS.

quoque potamus septimanas dixisse quadragesimas, quemadmodum Hieronymus dixit: *Nos unam quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo jejunamus*. Ric.

CAP. XVI. — (a) Sameas homo Dei. Libro tertio Regum nomen hujus prophetæ non traditur, Josepho dicitur Jodon, Epiphanio Joam. Ric.

(b) Post altare diffusam. Etenim diruti altaris cineres illusi ne dispersi. *ἐκχυρται, καὶ ἐκχυρται ἢ πύρρον ἐκ τοῦ ἁγίου (II Reg. XII, 5)*. Ric.

(c) Salutandis adulantur. Liber Ursini, *Et in aris ornandis, et ad singulas horas salutandis dies adhibet*. Ric.

(d) Et cinere conspersi. Reorum hic habitus hic describitur, cui cinis inspersus erat aliquando, quo miserabiliores fierent. Apul. lib. VII, *Ambedus nomen trahens cinerosam*. In sacra Scriptura illud nativum olivum. I. E. P. B.

(e) Tabernacula. Tabernæ. Ric.

currant, cui et vetera. Indubitate enim et hæresis et A pseudopropheta divinitatis diversitate judicabuntur apud nos omnes unici Dei Creatoris et Christi ejus antistites, adeoque indifferenter hanc partem defendo, illis offerens in quo velint gradum figere. Spiritus diaboli est, dicitis, o Psychice. Et quomodo Dei nostri officia indicit, nec alii offerenda quam Deo nostro? Aut contende diabolus cum Deo facere nostro, aut Satanas Paracletus habeatur. Sed hominem Antichristum adfirmas; hoc enim vocantur hæretici nomine penes Joannem. Et quomodo quisquis ille est in Christo nostro, hæc erga Dominum nostrum officia disposuit, cum et Antichristi erga Deum (1) adversus nostrum processerint Christum? Quo itaque putas laterum confirmatum apud nos spiritum, cum imperat, an cum probat quæ Deus noster et imperavit B semper et probavit? Sed rursus (a) palos terminales figitis Deo, sicut de gratia, ita de disciplina; sicut de charismatibus, ita et (2) de solemnibus; ut proinde officia cessaverint, quemadmodum et beneficia ejus, atque ita negetis usque adhuc cum munia imponere, quia et hic Lex et Prophetæ usque ad Joannem: superest ut totum auferatis, quantum in vobis tam otiosum.

CAPUT XII.

Jam enim et in ista specie ditati saturatique regnatis

LECTIONES VARIANTES.

(1) Erga Deum, delet. Lat.

(2) Et delet Seml.

COMMENTARIUS.

peregisse quæ de eo ordinata et prædicta fuerant.

Ric.

(a) *Palos terminales figitis Deo.* Auctores finium regundorum palos pro terminis in quibusdam regionibus poni docent, iliceos, oleagineos, junipereos, etc., palos de ilice picatos. Ric.

CAP. XII. — (b) *Processurus ad certamen e custodia abusus.* Abusus, longo usu propemodum absumptus confectusque. Si quid jurerent exemplaria, mallet, *obesus*, quemadmodum vetus poeta apud Gellium, *obesum* dixit pro exili et gracilento. Ric.

(c) *Et contra unguis corneus.* Inter tormenta erant unguæ; ac primum quidem, ut ex vocabulo conjicere est, de ipsis bestiis decisæ; dein ad eorum formam ferreæ: iis latera miserorum deradebant, vel, ut dixere quidam, scribebant, charaxabant. At igitur Septimius, eum jejuniis aridam et corneam adversus hujusmodi tormenta constantiorem fore. Ric.

(d) *Præmisso jam sanguinis succo.* Præmisso scilicet ad Deum, quo jam et ipse totus properat. Sic alibi dixit præmissam uxorem, præmissos liberos, jam sæculo digressos. Ric.

(e) *Tanquam animæ impedimentis.* Impedimenta dicit militari significatu. Christianus jam plurimis emaciatus jejuniis præmisit ad Dominum hanc sui partem, sanguinem suum scilicet, tanquam impedimenta sua, tanquam vasa, tanquam suppellectilem. Quam gravis hic paracleticus doctor, cum istis jejuniis tam austeris! Sane miror in libris exsanguibus et corneis tantum ingenii, tantum amœnitatis, tantum elegantiarum. Ric.

(f) *Plane vestrum est, in carceribus popinas exhibere martyribus incertis.* Principio libri adversus Valentinianos, *facilem esse ait Fratrum caritatem*; et I. adversus Praxeam, *majoris semper credentium partem simplices et idiotas.* Hic ergo hominibus id genus exprobrare videtur beneficentissimæ caritatis officia in Peregrinum illum impostorem collata, qui tandem agnitus, et christiana communione depulsus a Lu-

(I Cor., IV, 8), non delicta incusantes, quæ jejuniis elimentur, nec revelationum scientia indigentes, quæ xerophagiis extorqueantur, nec bella propria metuentes. quæ stationibus discutiantur. Ut ab Joanne Paracletus obmutisset, ipsi nobis Prophetæ in hanc maxime causam extitissent: jam non dico ad exorandam Dei iram, nec ad impetrandam tutelam ejus aut gratiam, sed ad præmuniendam per nosmetipsos novissimorum temporum conditionem, indicentes omnem *ταπεινοφρόνησιν*, cum carcer ediscendus, et fames ac sitis exercendæ, et tam inediæ quam anxii victus tolerantia usurpanda sit, ut in carcerem talis introeat Christianus, qualis inde prodisset; non pœnam illic passurus, sed disciplinam; nec sæculi tormenta, sed sua officia; eoque fidentior (b) processurus ad certamen e custodia abusus, nihil habens carnis, sic ut nec habeant tormenta materiam; cum sola et arida sit cute loricated, (c) et contra unguas corneus; (d) præmisso jam sanguinis succo, (e) tanquam animæ impedimentis, properante jam et ipsa, quæ jam sæpe jejunans mortem de proximo norit: (f) plane vestrum est in carceribus (g) popinas exhibere (h) martyribus incertis, (i) ne consuetudinem quærant, ne lædeat vitæ, (j) ne nova abstinentiæ disciplina scandalizentur, quam nec ille Pristinus vester non christianus

C ciano describitur, cujus etiam inter Ethnicorum exempla meminit Septimius lib. ad Martyras.

(g) *Popinas exhibere.* Lucianus, *συν-κάθευδον μ.τ. αὐ- τοῦ, διαφθιραντες τοῦς διαμορῶ-ακους, εἴτα δεῖννα ποικιλια εἰσκομίζετο.*

(h) *Martyribus incertis.* Quorum fides minus spectata, neque satis explorata.

(i) *Ne consuetudinem quærant.* Ne consueta, ne sua desiderant, Ut lautius in carceribus vivant, quam domi.

(j) *Ne nova abstinentiæ disciplina scandalizentur, quam nec ille pristinus vester non christianus martyr attigerat.* Legendum arbitramur, *pristinum vester.* Hoc est quondam vester, quemadmodum initio libri adversus Praxeam dixit *pristinum doctor.* In hanc vero historiam quam narrat Septimius, plurima quadrant eorum quæ Lucianus de Peregrino tradidit. Nam et istum apud Christianos in fama et pretio aliquandiu fuisse refert, ac propter habitos ab eo per oppida Syriæ de Christo sermones, comprehensum, missumque in carcerem, atque ibidem Christianorum charitate ac studio diligentissime curatum, cœnis omne genus illatis, mox per humanitatem præsidis emissum carcere. Postea vero ob delicta quædam, ab christiano consortio ejectum, varias urbes obisse: non sine gloria philosophantem, ac demum Athenis insana quærendi nominis cupidine percitum, convocata multitudine, postquam verba multa de contemptu mortis fecisset, in ardentem rogam insillisse, nec visum amplius. Martyrem istum qualiscumque fuerit, psychicum, id est catholicum, fuisse ait Septimius, non christianum: quia tormentis admotus Christum negaverat. Peregrinum suum Lucianus scribit in carcerem conjectum, propterea quod Christum coleret, *τὸν μέγαν ἐκείνον ἄνθρωπον ἐν παλαιστίην ἀνα- σκελεπισθέντα.* confestim accurrisse christianos, uti fratres, atque omnimoda solatia contulisse; quin etiam cum eo in carcere permansisse ac peruocasse, corruptis custodiis. Ric.

martyr attigerat; quem et (a) facultate (1) custodiae liberæ aliquandiu fartum (2) omnibus balneis quasi baptis-mate melioribus et omnibus luxuriæ secessibus quasi Ecclesiæ secretioribus et omnibus vitæ istius illecebris quasi æternæ dignioribus, hoc puto obligatum (3) ne mori vellet, postremo ipso tribunalis die luce summa (b) condito mero tanquam antidoto præmedicatum, ita euervastis, (c) ut paucis unguis titillatus, hoc enim ebrietas sentiebat, quem Dominum cõfliteretur interroganti præsi respondere non potuerit amplius. (d) Atque ita de hoc jam extortus (4), (e) cum singultus et ructus solos haberet, in ipsa negatione digessit (5). Ideo sobrietatis disciplinam qui prædicant pseudoprophetæ, ideo hæretici qui observant. Quid ergo cessatis Paracletum, quem in Montano negatis, in Apicio credere? Præscribitis constituta esse solemnia huic fidei scripturis vel traditione majorum, nihilque observationis amplius adjiciendum, ob illicitum innovationis. State in isto gradu si potestis.

CAPUT XIII.

Ecce (f) enim convenio vos et præter Pascha jejunantes, citra illos dies quibus ablati est sponsus, et stationum semijejuna interponentes, et (g) vero (6) interdum pane et aqua victitantes, ut cuique visum est; denique respondetis hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio. Movistis igitur gradum excedendo traditionem, cum quæ non sint (7) constituta obitis. Quale est autem ut tuo arbitrio permittas quod imperio Dei non das? plus humanæ licebit voluntati quam divinæ potestati? Ego me sæculo, non Deo liberum memini: sic mecum est ultro officium facere Domino, sicut (8) indicere illius est; non tantum obsequi ei debeo, sed

et adulari: illud enim imperio ejus, hoc arbitrio meo præsto. Bene autem quod et episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent; non dico de industria stipium conferendarum, ut vestræ capturæ est; sed interdum et ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa. Itaque si et ex hominis edicto, et in unum omnes *ταπεινοφρόνησι* agitatis, quomodo in nobis ipsam quoque unitatem jejunationum et xerophagiarum et stationum denotatis? nisi forte in senatus consulta, et in principum mandata coitionibus opposita delinquimus. Spiritus Sanctus, cum in quibus vellet terris, et per quos vellet prædicaret, ex providentia imminuentium, sive ecclesiasticarum tentationum, sive mundialium plagarum, qua paracletus, id est advocatus, ad exorandum judicem, hujusmodi officiorum remedia mandabat. Puta nunc ad exercendam sobrietatis et abstinentiæ disciplinam; hunc qui recipimus, necessario etiam quæ tunc constituit observamus. Adspice ad Judaicos fastos, et invenies nihil novum: si (9) quæ patribus sunt præcepta, omnis deinceps posteritas hæreditaria religione custodit. Aguntur præterea (h) (10) per Græcias illa (11) certis in locis concilia ex universis ecclesiis per quæ et altiora quæque in commune tractantur, et ipsa representatio totius nominis christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quam dignum fide auspicante congregari undique ad Christum! Vide quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Ps. CII); hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum compluribus cœnas. Conventus autem illi stationibus prius et jejunationibus operati; dolere cum (12) dolentibus, et ita demum congaudere gaudentibus norunt. Si et ista solemnia quibus tunc præsens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis pro-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Quam ex facultate *cod. Wouwer.*
 (2) Fartum *Seml.*
 (3) Oblegatum *Seml.*
 (4) Exortus *Seml.*
 (5) Discessit *Jun.*
 (6) Et vos *Seml.*

- (7) Sunt *Seml.*
 (8) Sic *Seml.*
 (9) Sit *Jun.*
 (10) Præcepta *Fran.*
 (11) Illas *Fran.*
 (12) Sum *Fran.*

COMMENTARIUS.

(a) *Facultate custodiae liberæ.* Lucianus *διεσθηίραυτε τούδε δεσμευόσασα.* *RIG.*

(b) *Condito mero, tanquam antidoto, præmedicatum.* Vino myrrhato consopitum, myrrhæ præsumptione obfirmatum. In historia passionis Fructuosi, Augurii et Eulogii, legimus oblatum iis ab fraterna charitate condimentum; admonitosque ut permixtum poculum sumerent, dixisse, nondum esse horam solvendi jejunii. Nempe agebatur hora diei quarta, feria vero quarta: qua feria illi, etiam in carcere, stationem de more celebrabant. Sed cur fraterna illa charitas feria quarta condimentum offerebat, cum sexta tantum feria ducti sint martyres, nisi quia putarent ipsa feria quarta ducendos? Cæterum, imposturam martyrio fecisse videntur, qui in ipso martyrii procinctu, corpora sic curabant sua, ut cruciatus et tormenta minime sentirent. Nam quæ constantia, quæ gloria medicatæ potiois crapula consopito, sensibus interceptis? *RIG.*

(c) *Ut paucis unguis titillatus, hoc enim ebrietas sentiebat.* Ita consopitus fuerat, ut unguis admotas quasi titillantem manum pateretur. *RIG.*

(d) *Atque ita de hoc jam extortus.* Quod interroganti

præsi non responderet. Peregrinum suum Lucianus extortum fuisse non tradit, imo dimissum. *RIG.*

(e) *Cum singultus et ructus solos haberet, in ipsa negatione digessit.* Honesto vocabulo fœdum negotium significat. Nam hic Pristinus nimia vini ac ciborum copia fartus, admotis tormentis Christum negavit, atque in ipsa negatione inter singultus et ructus, alvo perside laxata, fecit quod in Milesia fabula Lucius, cum ab asino suo carnifices abegit: seu quod moriens Claudius Caesar, qua parte facilius, ut ait Seneca, loquebatur. Sed quomodo negavit, qui prætemulentia solos singultus et ructus haberet? Negasse Christum videtur, qui per ebrietatem eriperat sibi martyrii sensum, et præclaræ confessionis gloriam. *RIG.*

CAP. XIII. — (f) *Ecce enim convenio vos.* Quasi contraria actione. *RIG.*

(g) *Vero interdum pane victitantes.* Hoc est, puro et mero pane, siccantes cibum ab omni carne, et omni iurulentia, ut ipse ait hoc lib. *RIG.*

(h) *Per Græcias.* Per varias Græciæ provincias, in quibus varia concilia coacta sunt. Legunt alii *Græcias illas* quod forsitan non male. *LX Pr.*

remporium, Pontifex scilicet maximus (a), quod est (b) Episcopus Episcoporum, edicit: «Ego et mœchia et fornicationis delicta, pœnitentia functis dimitto (c).» O edictum, cui adscribi non poterit, Bonum factum (d)! Et ubi proponetur liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis libidinum januis, sub ipsis libidinum titulis. Illic ejusmodi pœnitentia promulganda est, ubi delinquentia ipsa versabitur; illic legenda est venia, quo cum spe ejus intrabitur. Sed hoc in Ecclesia legitur, et in Ecclesia pronuntiatur, et virgo est? Absit, absit a sponsa Christi tale præconium. Illa quæ vera est, quæ pudica, quæ sancta, carebit etiam aurium maculis. Non habet quibus hoc repromittat; et si habuerit, non repromittit: quoniam et terrenum Dei templum citius spelunca latronum, (Matth. XXI, 15), appellari potuit a Domino, quam mœchorum et fornicatorum. Erit igitur et hic *adversus Psychicos* (e) titulus, adversus meæ quoque sententiæ retro penes illos societatem, quo magis hoc mihi in notam levitatis objectent. Nunquam societatis repudium delicti præjudicium est, quasi non faci-

lius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. (f) At enim me non magis dedecorabit utilis (1) levitas, quam ornarit nocens. Non suffundit errore quo carui, quia caruisse delector, quia meliorem me et pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erubescit. Habet et in Christo scientia ætates suas, per quas devolutus est et Apostolus. Cum parvulus, inquit, *essem, tanquam parvulus loquebar, tanquam parvulus sapiebam: at ubi vir sum factus, ea quæ parvuli fuerant, evacuavi* (I Cor. XIII, 11). Adeo divertit a sententiis pristinis, nec ideo deliquit, quod *annulator factus est, non paternarum traditionum* (Gal. I, 14), sed christianarum; optans etiam ut præciderentur qui circumcisionem detinendam suadebant (Gal. V, 11, 12). Atque utinam et isti qui meram et veram integritatem carnis obruncant, amputantes non summam superficiem, sed intimam effigiem pudoris ipsius, cum mœchis et fornicatoribus veniam pollicentur adversus principalem christiani nominis disciplinam, quam ipsum quoque sæculum usque adeo testatur, ut, si quando, eam in fœminis nostris inquinamentis

LECTIONES VARIANTES.

(1) Inutilis Rhen. Oberth.

COMMENTARIUS.

mœchiæ et fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto. Illa a te n. Pontifex scilicet maximus, addita esse videntur a Septimio, ut interpretationibus istis ambitionem et superbiam objiceret Catholicorum Episcopo, cujus cleri invidia et contumeliis offensus ad Montani dogma descendit, ut Hieronymus auctor est. Sic enim supra, magistrum quemdam apud Valentinianos insignem ridens, ait: *Ex pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit*. RIC.

(a) Pontifex scilicet maximus, etc. Bene habet Septimius et annotatu dignum, quod etiam jam in hæresi constitutus, et adversus Ecclesiam scribens, Pontificem Romanum Episcopum Episcoporum nuncupet, et infra, cap. 15, *bonum pastorem et benedictum Papam*, et cap. 21, *apostolicum*, sicuti etiam supra annotavimus, de auctoritate agentis summi Pontificis, ad librum de Præscriptionibus, cap. 56. .... Hic vero. .... adjiciemus, non solum privilegiis ornatum fuisse Romanam sedem a Fl. Constantino imperatore, sed etiam sceptrum et diademate imperatoris, imo et Urbe et ditionibus Italiæ amplissimis, uti ex edicto donationis Constantini, a B. Isidoro edito, constat, quod hodie exstat in tomis Conciliorum. Quod etiam authenticum esse (quamquam perperam multi in dubium vocent, etiam qui catholici haberi volunt), patet tum ex concilio romano sub Sylvestro Papa, can. I, ex synodo II Nicææ, generali VII, ubi, ob confirmationem imaginum in Ecclesia primitiva usitatarum, citantur ex actis ejusdem donationis imagines SS. Petri et Pauli, Constantino a Sylvestro ostense. .... Si enim pars actorum citetur, etiam reliquorum iisdem contentorum fides probatur. Eodem pertinent quæ (ex iisdem actis haud dubie deprompta) tradunt B. Gregorius Turonensis Hist. lib. II; Beda, in *Chronico* ad annum mundi 4288; Adrianus Papa, *Epistola* ad Constantinum et Irenem; Nicephorus, lib. VII, cap. 35, et B. Thomas, *Summæ* suæ part. III, quæst. 6, argum. 4, de curata lepra Constantini: quæque de baptismo ejusdem per beatum Sylvestrum Papam, scribit, præter prædictos, dictæ duæ synodi, Damascus in Pontificali Liberii acta, cap. 6; Nicephorus, lib. VII, cap. 35, et lib. VIII, cap. 5 et 54; Marianus Scotus, in *Chronico*, et B. Thomas loco jam cit., utpote quæ iisdem Actis continentur. .... Quid? quod Ammianus

Marcellinus, lib. XXVII, jam temporibus Damasi splendorem Romanorum Pontificum eundem quem illa Acta describat; et Laonicus Chalcondytas. .... lib. de *Gestis Turcarum*. .... insuper Suo lib. IV de *Dignitate et Privilegiis Romanæ Ecclesiæ*. .... Gratianus, dist. 46, cap. *Constantinus*, et 12, qu. 1, cap. *Futurum*. .... Balsamon in *Photii Nomocanonem*, tit. VIII, de *Parochiis*. .... Vincentius Bellovacensis, *hist. suæ* lib. XIII, cap. 51, 55, 56. .... Quidquid itaque alii tradunt historici de munificentia erga romanam sedem Justiniani, Theodoricus regis Longobardorum, Pipini, Caroli Magni, Othonis, Radulphi Habsburgii, aliorumque imperatorum, debet similiter intelligi de restitutione urbis Romæ, Ravennæ aliarumque Italiæ civitatum, per apostatam Julianum, Arianos et exarchos Ravennates, quantum apparet, occupatarum et ereptarum. PAM.

(b) Episcopus Episcoporum. Sic Ruffinus Jacobum Justum constitutum fuisse Apostolorum episcopum dicit, quem, apud Eusebium Hist. II, cap. 1. Clemens ἐπισκοπον ἐπισκοπων dixerat. De Episcopo Episcoporum pervulgatus est Cypriani locus, in Præfatione Concilii Carthag. RIC.

(c) Ego et mœchiæ et fornicationis, etc. Cum tantopere hoc edictum elevet Auctor, mirum in modum hallucinari patet, vel ex apostolo Joanne, *Apoc. II, 20 22*, ubi de Jesabel, quæ docebat fornicari. .... dicitur: *Et dedit illi tempus ut pœnitentiam ageret. .... Et qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint*. Quod ipse Auctor adhuc catholicus expressit. .... lib. de *Pœnitentia*, cap. 8; et post eum, B. Pacianus, *epist. 1*, ad Sympron. novat. Eodem pertinet quod B. Cyprianus (dicit in) *Epist. Antonian.* PAM.

(d) Bonum factum. Hanc phrasin sic explicat Turnebus, *Adversor.* lib. III, cap. 12, quod veteres boni omnis causa *bonum factum* præfari solebant in edictis, ex illo Plauti in *Penulo*.

Bonum factum est edicta ut servet mea. PAM.

(e) Erit igitur et hic *ADVERSUS PSYCHICOS* titulus. Cum hic indicet adhuc alterius tituli librum *Adversus Psychicos* a se editum, patet posterius scriptum hunc præcedenti libro, ad quem hic haud dubie alludit. PAM.

(f) At enim me non magis dedecorabit utilis levitas

inquit, *opus Dei*. Quod opus? de quo ait: *Bonum est carnem non edere, et vinum non potare*. Nam qui in istis servit, placabilis et propitiabilis Deo nostro est. *Quidam credit omnia munducauda esse, quidam autem infirmus olera (1) vescitur; qui manducat, ne nullificet (2) non manducantem. Tu quis (3) es, qui alienum servum judicas? Et qui manducat, et qui non manducat, Deo agit gratias.* (Rom. XIV, 2, et seqq.) Cum autem humano arbitrio vetet (4) controversiam fieri, quanto magis divino! Ita sciebat quosdam castigatores et interdictores victus incusare, qui ex fastidio, non qui ex officio abstinerent; probare vero qui in honorem, non qui in convitium Creatoris. Et si claves macelli tibi tradidit, permittens esui omnia ad constituendam idolothytorum exceptionem, non tamen in macello regnum Dei inclusit. *Nec enim, inquit, esus aut potus est Dei regnum, et, Esca nos Deo non commendat; non ut de arida dictum putes, sed potius de uncta et accurata. Siquidem subjiciens, nec si manducaverimus, abundabimus (5); nec si non manducaverimus, deficiemus; tibi magis insonat, qui abundare te existimas, si edas, et deficere si non edas, et ideo ista detractas. Dominum quoque quam indigne ad tuam libidinem interpretaris passim manducantem et bibentem, sed puto quod etiam jejunavit (7), qui beatos, non saturatos, sed esurientes et sitiennes, pronuntiavit; qui escam profitebatur, non quam discipuli existimant, sed paterni operis perfectionem, docens operari escam, quæ permanet in vitam æternam; in ordinaria etiam oratione panem mandans postulandum, non et attalicas divitias (1). Sic et Esaias, non negavit Deum elegisse jejunium, sed quale non elegerit, enumeravit. In diebus enim, inquit (Is., LVIII, 5), jejuniorum vestrorum inveniuntur voluptates (8) vestrae, et omnes subjectos vobis succutitis, aut convitia et lites jejunalis, et cæditis pugnis: non tale jejunium ego elegi; sed confirmavit. Nam etsi mavult opera justitiæ, non tamen sine sacrificio; quod est anima conflictata jejuniis.*

CAPUT XVI.

Ille certe Deus, cui nec populus incontinens

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Olere *Seml.*
- (2) Vilificet *Seml.*
- (3) Qui *Seml.*
- (4) Vitet *Seml.*
- (5) Abundavimus *Par.*
- (6) Jejunavit *Seml.*
- (7) Divitias abjicit *Seml.*
- (8) Voluntantes *Fran.*
- (9) Octyometra *Seml.*
- (10) Conditando *al. eructando Pam.*

A gulæ placuit, nec sacerdos, nec propheta. Manent adhuc monumenta concupiscentiæ, ubi sepultus est populus carnis avidissimus usque ad choleram ortyometras (9) cruditando. (10) Eliditur pro templi foribus senior Heli; filii ejus in acie rorant; nurus exspirat in partu. Hanc enim meruerat (11) a Deo plagam domus impudens, sacrificiorum carnalium defraudatrix. (a) Sameas, homo Dei, cum exitum prophetasset idololatriæ introductæ a rege Hieroboam, post manum ejus regis arefactam, et statim restitutam, (b) post altare diffusum (12), ob hæc signa, et satisfactione (13) invitatus a rege, plane excusavit. Prohibitus enim a Deo fuerat, illic cibum in totum attingere; sed ab alio mox sene mentito prophetiam temere pastus, secundum verbum Dei ibidem factum super mensam, non est in paternis sepultus: leonis enim in via occurso prostratur, et apud externos conditus, pœnam deserti jejunii luit. Hæc erunt exempla et populo et episcopis, etiam spiritalibus, si quam incontinentiam gulæ admiserint. Sed nec apud inferos admonitio cessavit, ubi in divite quidem convivia cruciantur, in paupere vero jejunia recreantur, habentia præceptores *Moysen et Prophetas* (Luc. XVI, 29). Nam et Johel exclamavit (Joel, I, 14): *Sancite jejunium, et prædicate curationem* (14), prospiciens jam et tunc et alios apostolos et prophetas sancituros jejunium, et prædicaturos officia curantia Deum. Unde et qui in idolis comendis, et in aris ornandis (15), et ad singulas horas (c) salutandis (16) adulantur, curationem facere dicuntur. Sed et omnem *κατασκευασθησιν* ethnici agnoscunt. Cum stupet cælum et æret annus, nudipedalia denuntiantur, magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indignant, hostiam instaurant. Apud quasdam vero colonias præterea annuo ritu saccis velati, (d) et cinere conspersi idolis suis inedia (17) supplicem obijciunt, binea et (e) tabernacula (18) in nonam usque cluduntur. Unus in publico ignis apud aras, aquæ nec in lacibus. Niniviticum (19) credo justitium. Judaice certe jejunium ubique celebratur, cum omissis templis per omne littus quocumque in aperto aliquando jam precem ad cælum mittunt; et licet cultu et

- (11) Meruerat *Seml.*
- (12) Diffusum *al.*
- (13) Ad satisfactionem *Lat.*
- (14) Sanctificate Jejunium et orationem et nihil amplius *Seml.*
- (15) Et in hac re ornandis *Seml.*
- (16) Diis *add. cod. Wouw.*
- (17) Invidiam *Venet. Rhen.*
- (18) Tabernæ.
- (19) Niniviticum *Jum.* Niniviticam credo justitiam *al. leg.;*

COMMENTARIUS.

quoque putamus septimanas dixisse quadragesimas, quemadmodum Hieronymus dixit: *Nos unam quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo jejunamus.* Ric.

CAP. XVI. — (a) Sameas homo Dei. Libro tertio Regum nomen hujus prophetæ non traditur, Josepho dicitur Jadon, Epiphonio Joam. Ric.

(b) Post altare diffusum. Etenim diruti altaris cineres diffusi ac dispersi. *ἐξγυρισται, καὶ ἐκχυθησονται ἐν πύργῳ ἐκ' αὐτοῦ* (II Reg. XII, 3). Ric.

(c) Salutandis adulantur. Liber Ursini, *Et in aris ornandis, et ad singulas horas salutandis diis adulantur.* Ric.

(d) Et cinere conspersi. Reorum hic habitus late describitur, cui cinis inspersus erat aliquando, quo miserabiliores fierent. Apul. lib. VII, *Ambabus manibus trahens cinerosam.* In sacra Scriptura illud maxime obvium. I.E. Pr.

(e) Tabernacula. Tabernæ. Ric.

ornatu mæroris munus infament, tamen fidem abstinentiæ ad eiant, et (a) stellæ auctoritatem (b) demorantis suspirant. Sed bene, quod (1) in nostris xerophagis blasphemias ingerens, (c) Casto Isidis et Cybeles eas adæquas. Admitto testimonialiam comparationem. Hinc divinam (2) constabit, quam diabolus divinorum æmulator imitatur. Ex veritate mendacium struitur, ex religione superstitio compingitur. Hinc tu eo irreligiosior, quanto ethnicus paratior. Ille denique (3) idolo gulam suam mactat, tu Deo non vis. Deus enim tibi venter est, et pulmo templum, et aquiliculus altare, et sacerdos cocus, et Sanctus Spiritus nidor, et condimenta charismata, et ructus prophetia.

CAPUT XVII.

(d) Vetus es, vera (4) si velimus dicere, tu qui tantum gulæ indulges, et merito te priorem jactitas; semper agnosco sapere Esau venatorem ferarum, ita passim indagandis turdis studes, ita de campo laxissimæ disciplinæ tuæ venis, ita spiritu defieis, si tibi lenticulam defruto inrufatam obtulero, (e) statim totos primatus tuos vendes; apud te (f) agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his (5) est agape (I Cor. XIII, 13), qui per hanc adolescentem tui cum sororibus dormiunt. Appendices scilicet gulæ, lascivia atque luxuria (6), quam societatem et Apostolus sciens, cum præmisisset: *Non in ebrietatibus, nec in comensationibus; adjunxit: nec in cubilibus et libidinibus.* (Rom. XIII, 14.) Ad elogium gulæ tuæ pertinet, quod (g) duplex apud te præsentibus honor binis

partibus deputatur; cum Apostolus duplicem honorem dederit, ut et fratribus et præpositis. Quis sanctorum inter vos, nisi convivandi frequentior, nisi obsonandi pollucibilior, nisi calicibus instructor? Merito homines solius animæ et carnis spiritualia recusatis. Talibus si placerent prophetæ, mei non erant. Cur ergo non constanter prædicatis: *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (I Cor. XV, 32)? Sicut nos non dubitamus exerte mandare: jejunemus, fratres et sorores, ne forte cras moriamur. Palam disciplinas nostras (7) vindicemus. Nos certi sumus, eos qui in carne sunt, Deo placere non posse; non utique in (8) substantia carnis, sed in cura, sed in affectione, sed in operatione, sed in voluntate. Macies non displicet nobis; neque enim ad pondus Deus carnem tribuit, sicut nec spiritum ad mensuram, facilius si forte per angustam salutis januam introibit caro exilior, citius resuscitabitur caro levior, diutius in sepultura durabit caro aridior. Saginentur pugiles et pycetæ olympici: illis ambitio corporis competit, quibus et vires necessariae. Et tamen illi quoque xerophagiis inualescunt; sed nostra alia robor, aliæque vires, sicut et alia certamina; quibus non est luctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus mundi potestates, (9) adversus spiritualia malitiæ, adversus hæc, non carne et sanguine, sed fide et spiritu robusto oportet assistere. Cæterum, saginator (10) christianus ursi et leonibus forte, quam Deo, erit necessarius, nisi quod (11) et adversus bestias maciem exercere debebit.

LECTIONES VARIANTES.

vitioe ut Junius existimat.

- (1) Tu cod. Wouav.
- (2) Divina Seml.
- (3) Deo, inserit Seml.
- (4) Ructus. Prophetia vetus est vera Fran.
- (5) Is Ven.

- C (6) Est, add. Seml.
- (7) Vestras Seml.
- (8) In tollu Seml.
- (9) Potentes Lat.
- (10) Saginator Seml.
- (11) Quæ Seml.

COMMENTARIUS.

(a) *Stellæ auctoritatem demorantis suspirant.* Stellam significat, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellant. Auctoritatem vero præsentiam dicit. Etenim, quamvis famelici, nullum attingere audebant cibum ante Vesperum exortum. RIC.

(b) *Demorantis.* Morantis, tardantis. Sic Plautinus Sosia Solem queritur obdormisse ebrium. RIC.

(c) *Casto Isidis et Cybeles eas adæquis.* Casto, τῆ ἀγίας. Castimoniam dixit supra. Quod autem latini dicunt, in Casto Ceresis esse, Græcus aliquis scriptor apud Suidam dixit, τὰς Μητροπάρας καστίας ἀγίας. Græco eas u dixit Varro, pro Græco ritu. RIC.

CAP. XVII.—(d) *Vetus es, vera si velimus dicere.* Catholici adversus Montanistas eo maxime gloriabantur, quod essent veteris disciplinæ cultores, nec vos ritus, nova jejunia non admitterent. Septimius igitur, cum jam ad Montanum defecisset, catholicum alloquitur ludens in vetustatem illam catholicam. Vetus es, inquit, hoc sane fatemur, et ad vetera illa respicis, sed ut nobis inde exhibeas aliquem Esau venatorem fera-

rum, etc. RIC.

(e) *Statim totos primatus tuos vendes.* Ejus primatum dicit, cujus disciplina antedebat tempore Montani disciplinam, ideoque supra dixit: *Et merito te priorem jactitas*. RIC.

(f) *Agape in cacabis fervet.* Paull., I. XVIII. D instr. nec multum refert inter cacabos et aenum, quod supra focum pendet: bis aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur. Commentator Juvenalis cacabos baseandas interpretatur ad satyr. XI, hoc est vasa in quibus calices lavabantur, nolim id optime dictum asserere. Est enim vas quod a Romanis miliarium dicebatur. LE PR.

(g) *Duplex apud te præsentibus honor binis partibus deputatur.* Binas partes intelligit ventrem et veretrum, hoc est, ingluviem et libidinem. Itaque episcopis apud Psychicos duplicem quidem honorem exhiberi ait, sed non ut fratribus et præpositis, quod Apostolus præceperit, verum ut gula et viro potentibus. RIC.

